

ივანე ჯავახიშვილის ისტორიისა და ეთნოლოგიის ინსტიტუტი

*ხელნაწერის უფლებით*

ქეთევან ჩალათაშვილი

ქართველთა საზოგადოებრივი გაერთიანებების  
მოღვაწეობა მოსკოვში

სპეციალობა — 07.00.01. — საქართველოს ისტორია

ისტორიის მეცნიერებათა კანდიდატის სამეცნიერო  
ხარისხის მოსაპოვებლად წარმოდგენილი დისერტაციის

ავტორეფერატი

თბილისი  
2006

სადისერტაციო ნაშრომი შესრულებულია ივ. ჯავახიშვილის ისტორიისა და ეთნოლოგიის ინსტიტუტში.

სამეცნიერო ხელმძღვანელი: ისტორიის მეცნიერებათა დოქტორი,  
პროფესორი **კონსტანტინე ანთაძე**

ოფიციალური ოპონენტები: 1. ისტორიის მეცნიერებათა დოქტორი  
**ალექსანდრე დაუშვილი (07.00.01.)**

2. ისტორიის მეცნიერებათა კანდი-  
დატი **ზვიად კობახიძე (07.00.01.)**

დისერტაციის დაცვა შედგება 2006 წლის "24" ნოემბერს "13" საათზე ივანე ჯავახიშვილის ისტორიისა და ეთნოლოგიის ინსტიტუტის სადისერტაციო საბჭოს NH 007. №2Mსხდომაზე.

მისამართი: 0109, თბილისი, პ. მელიქიშვილის ქ. 110

დისერტაციის გაცნობა შესაძლებელია ივანე ჯავახიშვილის ისტორიისა და ეთნოლოგიის ინსტიტუტის ბიბლიოთეკაში (0109, თბილისი, პ. მელიქიშვილის ქ. 110)

ავტორეფერატი დაიგზავნა 2006 წლის " \_\_\_\_ " ოქტომბერს.

სადისერტაციო საბჭოს სწავლული მდივანი,  
ისტორიის მეცნიერებათა დოქტორი **ქ. ხუციშვილი**  
**სადისერტაციო ნაშრომის ზოგადი დახასიათება**

**თემის აქტუალობა.** მეზობელ ქვეყნებთან ურთიერთობის პრობლემები განსაკუთრებით მწვავედ დგას პატარა სახელმწიფოების წინაშე. ოდითგანვე საქართველოს ეროვნული უსაფრთხოების მრავალ პრობლემათა შორის უმნიშვნელოვანესი იყო და არის სწორედ დიდი და ძლიერი ქვეყნების მეზობლობა. საუკუნეების მანძილზე საქართველო სხვადასხვა იმპერიათა ინტერესების სფეროს

წარმოადგენდა, რის გამოც იგი ყოველთვის იდგა (და დღესაც დგას) სახელმწიფოებრიობის შენარჩუნებისა თუ ნორმალური განვითარების გზებისა და საშუალებების ძიების აუცილებლობის წინაშე. ამიტომ, საერთაშორისო სისტემაში ძალთა იერარქიის, ძლიერის მიერ სუსტი მეზობლისათვის საკუთარი ნების თავს მოხვევის ცდუნების არსებობის პირობებში, კეთილმეზობლურ თუ სახელმწიფოს უსაფრთხოების თვალსაზრისით მეტ-ნაკლებად მისაღებ ურთიერთობათა დარეგულირებისაკენ მიმართული მოდერნიზაციის შესწავლისა და სათანადო შეფასების მცდელობის აქტუალობა ეჭვს არ იწვევს.

საქართველოსა და მისი უახლოესი ჩრდილოელი მეზობლის – რუსეთის ურთიერთობები ჯერ კიდევ X ს-ში ერთეული კონტაქტებით დაიწყო, XVII ს-ის ბოლოსა და XVIII ს-ის დასაწყისში ეს ურთიერთობები მნიშვნელოვნად გაფართოვდა, როცა მოსკოვში ქართული ახალშენი დაარსდა, ხოლო XIX ს-ის დამდეგიდან გადაიზარდა ჯერ მეფის რუსეთის, შემდეგ კი (XX ს-ში) – კომუნისტური (საბჭოთა) იმპერიის ჩარჩოებში ერთობლივ თანაცხოვრებაში. და თუმცა საქართველოსთვის ეს იყო ძალისმიერი, პოლიტიკურად იძულებით თავსმოხვეული გაერთიანება, რუს და ქართველ ხალხებს შორის, განსაკუთრებით, რუსეთისა და საქართველოს პროგრესულად მოაზროვნე წარმომადგენლებს შორის მჭიდრო კონტაქტებმა იმდენად ღრმა სოციალური, ნათესაური თუ კულტურული ფესვები გაიდგა, რომ დღესაც, როდესაც ორივე მხარეს (განსაკუთრებით საქართველოს) ერთმანეთის მიმართ მრავალი პრეტენზია დაუგროვდა, ეს კავშირები საბოლოოდ არ გაწყვეტილა, რასაც ყოველთვის უწყობდა და უწყობს ხელს მოსკოვში მცხოვრები ქართველების ძალისხმევა. სწორედ ასეთი ადამიანების ან ინტერესთა მიხედვით გაერთიანებულ ადამიანთა ჯგუფების (საზოგადოებრივი გაერთიანებების) სამშობლოს საკეთილდღეოდ მიმართული საქმიანობა წარმოადგენს საქართველო-რუსეთის ურთიერთობების რეალიზაციის ერთ-ერთ და მეტად მნიშვნელოვან ასპექტს. ჩვენი ქვეყნის ისტორიული განვითარების სხვადასხვა ეტაპზე სწორედ მათ შეიტანეს დიდი წვლილი და მნიშვნელოვანი კვალი დატოვეს ამ ურთიერთობების გაღრმავებაში, სხვადასხვა თაობის ქართული დიასპორის გაერთიანებასა და მათი ეროვნული თვითშეგნების განმტკიცებაში.

თავისი მიზნები ჰქონდათ XVIII ს-ში მოსკოვის ქართული ახალშენის წარმომადგენლებს, ახალი ამოცანების გადაწყვეტას ცდილობდნენ XIX ს-ის მეორე ნახევარსა და XX ს-ის დასაწყისში მოსკოვში შექმნილი ქართველთა საზოგადოებრივი გაერთიანებები, ახალი გამოწვევების წინაშე აღმოჩნდნენ XX ს-ის 80-იანი წლებიდან დღემდე მოსკოვში ჩამოყალიბებული ქართველთა საზოგადოებები. შესაბამისად იცვლებოდა რუსეთ-საქართველოს ურთიერთობების განმტკიცებისკენ და, ამავე დროს, ეროვნული ინტერესების დაცვისკენ მიმართული ღონისძიებების შინაარსი და მათი რეალიზაციის მეთოდები, რაც განაპირობებს მათი გამოცდილების შესწავლის აქტუალობას, განსაკუთრებით დღეს – ტოტალიტარული რეჟიმიდან დემოკრატიულ, სამოქალაქო საზოგადოებაზე გადასვლის ეტაპზე, რომელსაც თან სდევს ეთნიკური ურთიერთობების დამაბზვა, სეპარატიზმისა და «ველიკოდერჟავული» ნოსტალგიის გამოვლინებები და ეთნიკური კონფლიქტები.

ნაშრომის აქტუალობას განსაზღვრავს ისიც, რომ მასში შესწავლილია, აგრეთვე, XX ს-ის ბოლოს მოსკოვში დაარსებული ქართული ნაციონალური ზოგადსაგანმანათლებლო საშუალო სკოლების საქმიანობა, მათი არსებობის პირობები და განვითარების პერსპექტივები მოსკოვის მთავრობის საგანმანათლებლო პოლიტიკის

ფონზე, მათი წვლილი ქართული დიასპორის ახალგაზრდა თაობის ეროვნული სულისკვეთებით აღზრდასა და სამშობლოსაგან გაუცხოების საფრთხის თავიდან აცილებაში.

**კვლევის საგანია XIX ს-ის მეორე ნახევარსა და XX ს-ის დასაწყისში, აგრეთვე, XX ს-ის ბოლოსა და XXI ს-ის დასაწყისში მოსკოვში მოქმედი ქართველთა დამოუკიდებელი საზოგადოებრივი გაერთიანებები, მათი ჩამოყალიბების განმაპირობებელი მიზეზები, სტრუქტურა, მიზნები და ამ მიზნების რეალიზაციის საშუალებები, აგრეთვე, XX ს-ის ბოლოს და XXI ს-ის დასაწყისში მოსკოვში დაარსებული ქართული ნაციონალური ზოგადსაგანმანათლებლო საშუალო სკოლების საქმიანობა, პრობლემები და პერსპექტივები.**

#### **კვლევის მიზანი და ამოცანები.**

- XIX ს-ის მეორე ნახევარსა და XX ს-ის დასაწყისში, აგრეთვე, XX ს-ის 80-იანი წლებიდან დღემდე მოსკოვში მოქმედი ქართველთა საზოგადოებრივი გაერთიანებების საქმიანობის შესწავლა, მათი როლის შეფასება ქართული დიასპორის გაერთიანებაში, მომავალ თაობაში ეროვნული თვითშეგნების აღზრდაში და, ამასთან ერთად, მრავალეროვანი მეგაპოლისის მოსახლეობის სხვადასხვა კულტურული ჯგუფების წარმომადგენლებთან კავშირების განმტკიცებასა და გაფართოებაში;
- XX ს-ის ბოლოს მოსკოვში დაარსებული ქართული ნაციონალური ზოგადსაგანმანათლებლო საშუალო სკოლების მოსკოვის განათლების სისტემის ცვალებადი კონცეფციების ჩარჩოებში ფუნქციონირების პირობებისა და თავისებურებების შესწავლა.

**კვლევის სიახლე.** პირველად სამეცნიერო ლიტერატურაში ავტორის მიერ მოძიებულ პირველწყაროებზე (საარქივო მასალები, საზოგადოებრივი გაერთიანებების დებულებები, წესდებები, გეგმები, ანგარიშები, კრების ოქმები) დაყრდნობით შესწავლილია XIX საუკუნის მეორე ნახევარსა და XX ს-ის დასაწყისში, აგრეთვე, XX ს-ის ბოლოს და XXI ს-ის დასაწყისში მოსკოვში არსებული ქართველთა საზოგადოებრივი გაერთიანებების შექმნის მიზეზები, მათი სტრუქტურა, დასახული მიზნების მიღწევის გზები და საშუალებები. გაანალიზებულია მათი მოღვაწეობის სპეციფიკა, შეფასებულია ცვალებად გარემო პირობებში მათი საქმიანობის ეფექტიანობა.

პირველადაა, აგრეთვე, შესწავლილი მოსკოვში მცხოვრებ ქართველთა დიასპორის საინიციატივო ჯგუფების თუ საზოგადოებების ძალისხმევით XX ს-ის ბოლოს გახსნილი სხვადასხვა ტიპის ქართული ნაციონალური ზოგადსაგანმანათლებლო საშუალო სკოლების საქმიანობა, გაანალიზებულია მათი შექმნისა და ფუნქციონირების პირობები, სწავლების პროცესის სპეციფიკა, შეფასებულია მათი არსებობის პერსპექტივები.

**ნაშრომის პრაქტიკული მნიშვნელობა.** ავტორის მიერ მოძიებული და სადისერტაციო ნაშრომში წარმოდგენილი მასალა მნიშვნელოვნად აფართოებს ჩვენს ცოდნას საქართველო-რუსეთის ურთიერთობათა განვითარების ისტორიის შესახებ. ნაშრომში წარმოჩენილია ერთმანეთისგან სრულიად განსხვავებულ პერიოდებში მოსკოვში ქართული დიასპორის შექმნის მიზეზები და ამ დიასპორის წარმომადგენელთა მოღვაწეობის ხასიათი, გაანალიზებულია XX ს-ის დასასრულსა და XXI ს-ის დასაწყისში საქართველოს ფარგლებს გარეთ მცხოვრები თანამემამულეების

სამშობლოს საკეთილდღეოდ მიმართული მოღვაწეობა, მათი სულისკვეთება, მიმდინარე მოვლენებზე შეხედულებები და პოზიცია.

ამჟამად მოსკოვში მოქმედი ქართველთა საზოგადოებრივი გაერთიანებების მოღვაწეობის შესწავლის შედეგები ნათელს ჰფენს ქართული დიასპორის საჭირბოროტო პრობლემებს, რომელიც დღეს საქართველოს სახელმწიფოსგან მოითხოვს დიდ ყურადღებას, რათა თავიდან იქნეს აცილებული მომავალი თაობის სამშობლოსგან გაუცხოების, ხოლო თავად საქართველოსთვის ათასობით მოქალაქის საბოლოოდ დაკარგვის რეალური საფრთხე.

კვლევის შედეგები შეიძლება გამოყენებულ იქნეს საშუალო სკოლებისა და უმაღლესი სასწავლებლების უახლესი ისტორიის სახელმძღვანელოებისა და დამხმარე სახელმძღვანელოების შედგენისას.

**ნაშრომის აპრობაცია.** სადისერტაციო ნაშრომი განხილული, მოწონებული და დასაცავად რეკომენდებულია ივ. ჯავახიშვილის ისტორიისა და ეთნოლოგიის ინსტიტუტის ახალი ისტორიის განყოფილების სხდომაზე 2006 წლის 14 ივნისს (ოქმი 17).

ნაშრომის ძირითადი დებულებები აისახა სამ სამეცნიერო სტატიაში, რომელთა სია ავტორეფერატს თან ერთვის.

ნაშრომის ნაწილი მოხსენდა საერთაშორისო კონფერენციას «ქართული დიასპორა – ხიდი მსოფლიოსთან» 2006 წლის 27 მაისს (ივ. ჯავახიშვილის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი).

**ნაშრომის სტრუქტურა.** სადისერტაციო ნაშრომი შედგება შესავლის, ოთხი თავისა და ძირითადი დასკვნებისაგან. ოთხივე თავი დაყოფილია პარაგრაფებად. ნაშრომს თან ერთვის გამოყენებული ლიტერატურისა და პირველწყაროების სია.

## ნაშრომის მოკლე შინაარსი

**შესავალი.** სადისერტაციო ნაშრომის შესავალში წარმოჩენილია საკვლევი თემის აქტუალობა, სიახლე, კვლევის საგანი, მიზანი და ამოცანები, ნაშრომის პრაქტიკული მნიშვნელობა.

**I თავში – საქართველო-რუსეთის ურთიერთობათა კვლევის ისტორიის მოკლე მიმოხილვა** – წარმოდგენილია საქართველო-რუსეთის ურთიერთობებისადმი მიძღვნილი სამეცნიერო ლიტერატურის მოკლე რეტროსპექტივა. ყურადღება გამახვილებულია ამ ურთიერთობების განვითარების თავისებურებებზე და იმ მოვლენებზე, რომლებმაც განაპირობა რუსეთში (კერძოდ, მოსკოვში) ქართული დიასპორის არსებობა XVII ს-ის 80-იანი წლებიდან დღემდე.

XVII ს-ის 80-იან წლებში არჩილ II მიერ დაარსებული და XVIII ს-ის 20-იან წლებში ვახტანგ VI მიერ გაფართოებული მოსკოვის ქართული ახალშენი XIX ს-ის დასაწყისში კარგავს თავის მნიშვნელობას, როგორც ემიგრანტი პატრიოტების პოლიტიკური, კულტურულ-საგანმანათლებლო და სამეცნიერო ცენტრი, მაგრამ სამშობლოს წინაშე ემიგრანტთა ამ თაობის დამსახურება ფასდაუდებელია. მათი მოღვაწეობა ისევე, როგორც XIX ს-ის მეორე ნახევარსა და XX ს-ის დასაწყისში, აგრეთვე, XX ს-ის

დასასრულიდან დღემდე მოსკოვში არსებული ქართველთა საზოგადოებრივი გაერთიანებების მოღვაწეობა, საქართველო-რუსეთის თავს მოხვეული თუ ნებაყოფლობითი ურთიერთობების ისტორიული განვითარების ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი ასპექტია.

აღსანიშნავია, რომ თუ მოსკოვის ქართული ახალშენისა და მისი განშტოებების მრავალმხრივ მოღვაწეობას მიეძღვნა XIX ს-ის და, განსაკუთრებით, XX ს-ის ქართველი ისტორიკოსების (დ. ბაქრაძე, ნ. ბერძენიშვილი, მ. ბროსე, ჯ. ვათეიშვილი, ე. თაყაიშვილი, გ. პაიჭაძე, ფრ. სიხარულიძე, მ. ჯანაშვილი, ალ. ხახანაშვილი და სხვ.) ფუნდამენტური თუ ზოგადი ხასიათის გამოკვლევები, XIX ს-ის მეორე ნახევრიდან ოქტომბრის გადატრიალებამდე მოსკოვში მოქმედი ქართული საზოგადოებრივი გაერთიანებები, რომლებმაც დიდი წვლილი შეიტანეს ქართული სამეცნიერო-ტექნიკური პოტენციალის ჩამოყალიბებაში და მნიშვნელოვანი კვალი დატოვეს ქართული საზოგადოებრივი აზროვნების გამოცოცხლებასა და განვითარებაზე, ჯერჯერობით არაა სპეციალურად შესწავლილი (გამონაკლისია 1908 წელს მოსკოვის საიმპერატორო უნივერსიტეტთან დაარსებული «ი. ჭავჭავაძის სახ. ქართული კულტურის მოყვარულთა სტუდენტური წრე», რომელსაც მიეძღვნა ლ. გოდერიძის საკანდიდატო დისერტაციის – «ქართული კულტურულ-საგანმანათლებლო საზოგადოებების ისტორია» (1971) – I თავი).

XIX ს-ის და XX ს-ის დასაწყისის საქართველო-რუსეთის ურთიერთობების მკვლევართა ნაშრომებში (ც. კალანდაძე, ვლ. ტატიშვილი და სხვ.), სადაც ამა თუ იმ კუთხით მოხსენიებულია მოსკოვის ქართული საზოგადოებები, ყურადღება გამახვილებულია ამ საზოგადოებების დამაარსებლების ან განსაკუთრებით ღვაწლმოსილი წევრების პირადი წვლილის გადმოცემაზე. თავისთავად ეს ცნობები ფასდაუდებელია, მაგრამ ამა თუ იმ საზოგადოებრივი გაერთიანების საქმიანობის სრულ სურათს ვერ ქმნის.

რაც შეეხება XX ს-ის 80-იანი წლების ბოლოდან დღემდე მოსკოვში მოქმედ საზოგადოებრივ გაერთიანებებს (მოსკოვის ზოგადსაგანმანათლებლო საშუალო ქართული სკოლების ჩათვლით), ისინი ჯერჯერობით ვერ მოექცნენ ქართველი ისტორიკოსების მეცნიერული ინტერესის სფეროში.

ამავე თავში, საქართველო-რუსეთის ურთიერთობათა ისტორიული განვითარების ფონზე, მოცემულია მოსკოვში სხვადასხვა დროის ქართული დიასპორის შექმნის განმაპირობებელი მიზეზების ანალიზისა და რუსეთის საზოგადოებრივ ცხოვრებაში ქართველი ემიგრანტების ადგილისა და როლის შეფასების მცდელობა.

**II თავი – ქართველთა საზოგადოებრივი გაერთიანებები მოსკოვში XIX საუკუნის მეორე ნახევარსა და XX საუკუნის დამდეგს.** დროთა მსვლელობა მოსკოვში მუდმივად მცხოვრები ქართველების წინაშე ახალ, განსხვავებულ ამოცანებს აყენებდა. «მველი» ქართული დიასპორის საუკეთესო წარმომადგენლებს რუსეთში მცხოვრები ქართველების ეროვნული თვითშეგნების შენარჩუნებაზე, ქართული კულტურისა და საზოგადოებრივი აზრის განვითარებაზე, საქართველოსა და რუსეთს შორის კულტურული კავშირების განმტკიცებაზე, ქართველი ხალხის ისტორიის, ეთნოგრაფიის, ეკონომიკისა და კულტურის მიმართ რუსეთის საზოგადოების ინტერესის გაღვივებაზე, საქართველოს მოსახლეობის სწავლა-განათლებაზე ზრუნვასთან ერთად, კარგად ესმოდათ თავიანთი შორეული სამშობლოსათვის სხვადა-

სხვა დარგის მაღალკვალიფიციური ნაციონალური კადრების მომზადების მნიშვნელობა, რისთვისაც ძალღონეს არ იშურებდნენ და მოსკოვში ჩასულ ქართველ სტუდენტებს შეძლებისდაგვარად ეხმარებოდნენ. ასეთი რთული პრობლემების გადაჭრა შესაძლებელი იყო მხოლოდ ქართული დიასპორის ერთიანი ძალისხმევით. სწორედ ზემოაღნიშნულის გათვალისწინებით XIX ს-ის 70-იან წლებში ოფიციალურად გაფორმდა მოსკოვის საიმპერატორო უნივერსიტეტთან არსებული «ქართველ სტუდენტთა სათვისტომო», 1907 წ. – «ქართველთა საზოგადოება მოსკოვში», ხოლო 1908 წ. – მოსკოვის საიმპერატორო უნივერსიტეტთან არსებული «ი. ჭავჭავაძის სახ. ქართული კულტურის მოყვარულთა სტუდენტური წრე».

თავდაპირველად მოსკოვის უნივერსიტეტის «ქართველ სტუდენტთა სათვისტომოს» შექმნის მიზანი იყო ღარიბი ქართველი სტუდენტებისათვის მატერიალური დახმარების გაწევა. თანდათანობით «სათვისტომოს» ამოცანები გაფართოვდა. XX საუკუნის დასაწყისისათვის, გარდა მატერიალური შემწეობისა, «სათვისტომოს» მესვეურები ცდილობდნენ სტუდენტთა სულიერ დაახლოებას, ატარებდნენ კულტურულ-საგანმანათლებლო ღონისძიებებს.

«სათვისტომოს» წესდების მიხედვით, საზოგადოების წევრთა რიცხვი არ იყო შეზღუდული. მასში გაერთიანება შეეძლო ყველას, დამოუკიდებლად წოდებისა, პარტიულობისა და ქონებრივი ცენზისა. აუცილებელი იყო მხოლოდ საზოგადოების მიზნებისადმი ერთგულება, დავალებათა პირნათლად შესრულება, საზოგადოების წევრთა ურთიერთპატივისცემა.

«სათვისტომოს» მართვის ორგანო იყო გამგეობა – თავმჯდომარე, მდივანი, 3-4 წევრი, რომელთაგან ერთ-ერთი უნდა ყოფილიყო ხაზინადარი. გამგეობას, როგორც წესი, ირჩევდნენ სასწავლო წლის დასაწყისში. «სათვისტომო» განუხრელად იცავდა წესდებას, ამიტომ მისი საქმიანობის ორგანიზაციული მხარე ყოველთვის სათანადო სიმაღლეზე იდგა.

«სათვისტომოს» საღაროს შევსების რამდენიმე წყარო არსებობდა: საწევრო შესატანი, შემოწირულობა კერძო პირებიდან და ორგანიზაციებიდან, რუსეთის ქალაქებში გამართული კონცერტი-სადამოები, სადაც, გარდა შესასვლელი ბილეთებისა, იყიდებოდა ქართული წიგნები, სურათები და ა.შ. «ქართულ სადამოებში» მონაწილეობდნენ სხვა ეროვნების წარმომადგენლებიც, მათ შორის, რუსეთის გამოჩენილი მსახიობები და მომღერლები.

«სათვისტომო» ატარებდა კონფერენციებს, სადაც სტუდენტები კითხულობდნენ სამეცნიერო მოხსენებებს საქართველოს ისტორიისა და კულტურის აქტუალურ საკითხებზე. გარდა ამისა, «სათვისტომოს» მიერ ჩატარებული სხდომები და კრებები, რომლებსაც ესწრებოდნენ, ზოგჯერ კი მონაწილეობასაც იღებდნენ, რუსული ინტელიგენციის საუკეთესო წარმომადგენლები, ხელს უწყობდა რუს და ქართველ ხალხებს შორის მეგობრული ურთიერთობის განმტკიცებას.

XIX ს-ის ბოლოს მოსკოვში უმაღლესი განათლების მიღების მსურველი ქართველი ახალგაზრდების რიცხვმა მკვეთრად იმატა. «სათვისტომოს» მიერ მოგროვებული თანხა არ ყოფნიდა უკიდურეს გაჭირვებაში მყოფ სტუდენტებს, ამიტომ მოსკოვის ქართული ინტელიგენციის გამოჩენილმა წარმომადგენლებმა – ალ. სუმბათაშვილ-იუჟინმა, ალ. ხახანაშვილმა, ალ. ჯავახიშვილმა, ივ. თულაშვილმა, მ. ზანდუკელმა, მ. ასათიანმა, ლ. ზუბალაშვილმა და სხვებმა გადაწყვიტეს ჩამოეყალიბებინათ «ქართველთა

**საზოგადოება მოსკოვში». 1907 წლის 3 მაისს მოსკოვის საქალაქო სამმართველომ საზოგადოება რეგისტრაციაში გაატარა.**

საზოგადოების საქმიანობას წარმართავდა საერთო კრება და გამგეობა. საერთო კრებებს იწვევდა გამგეობა წელიწადში სამჯერ მაინც. გამგეობის, სარევიზიო კომისიის ან მოსკოვში მცხოვრები წევრების ერთი მეხუთედის წერილობითი მოთხოვნით შესაძლებელი იყო საგანგებო კრების მოწვევა. საერთო კრებებზე იხილავდნენ და ამტკიცებდნენ წლიურ ანგარიშს, მომავალი წლის ბიუჯეტს, ინსტრუქციებს, ირჩევდნენ გამგეობას, საზღვრავდნენ წლიურ საწევრო ანარიცხებს, შეჰქონდათ ცვლილებები წესდებაში, იხილავდნენ ცალკეული წევრების მიერ წამოჭრილ საკითხებს და ა.შ. საერთო კრება ითვლებოდა უფლებამოსილად, თუ მასში მონაწილეობდა მოსკოვში მცხოვრებ წევრთა ნახევარზე მეტი.

გამგეობა შედგებოდა ხუთი წევრისგან, რომლებსაც ხმათა უმრავლესობით ირჩევდა საერთო კრება 3 წლის ვადით. გამგეობის ყველა წევრი ერთნაირი უფლებებით სარგებლობდა. ყოველი წლის დასაწყისში ირჩევდნენ თავმჯდომარეს, მოადგილეს და ხაზინადარს, ბიბლიოთეკარს, საგანგებო კომისიის წევრს. «საზოგადოების» გამგეობის პირველ თავმჯდომარედ აირჩიეს ალ. სუმბათაშვილი-იუჟინი.

«საზოგადოების» მიზანი იყო თავისი წევრების სულიერ განვითარებასა და მატერიალურ კეთილდღეობაზე ზრუნვა, მათი თავისუფალი დროის სასარგებლოდ და სასიამოვნოდ გამოყენების უზრუნველყოფა, ხელმოკლე ქართველთათვის ფინანსური დახმარების გაწევა, ქართული კულტურის ისტორიის შესწავლა და რუსეთის მოწინავე საზოგადოებისათვის მისი გაცნობა. «საზოგადოება», წესდების შესაბამისად, გასცემდა პროცენტის და უპროცენტო სესხებს, ერთჯერად, პერიოდულ და მუდმივ დახმარებებს; ზრუნავდა ქართველი ბავშვების, მათ შორის, ობლების, აღზრდასა და განათლებაზე და ა.შ. «საზოგადოებამ» გახსნა ბიბლიოთეკა და სამკითხველო, ბეჭდავდა წიგნებს, ბროშურებსა და პერიოდულ გამოცემებს; აწყობდა ლექციებს, საქველმოქმედო კონცერტებს, მეჯლისებს, ბაზრობებს.

«საზოგადოებას» უფლება ჰქონდა გაეხსნა ამბულატორიები, თავმესაფრები, სკოლები და საბავშვო ბაღები, საზაფხულო ბანაკები და სანატორიუმები, სასადილოები და ბუფეტები, გამსესხებელ-შემნახველი სალაროები. «საზოგადოების» ყოველ ასეთ დაწესებულებას მართავდა საგანგებო კომისია.

«საზოგადოების» სახსრების წყაროს შეადგენდა ერთჯერადი და ყოველწლიური საწევრო შესატანები, წევრებისა და გარეშე პირთა შემოწირულობები, «საზოგადოების» კაპიტალისა და სესხების პროცენტები, შესასვლელი გადასახადები და სხვ.

«საზოგადოების» კაპიტალი იყოფოდა ძირითად, სათადარიგო, საბრუნავ და სპეციალურ თანხებად (შემოწირულობები). თანხების მიზნობრივი დანიშნულებით ხარჯვაზე დაწესებული იყო მკაცრი კონტროლი.

1908 წელს მოსკოვის საიმპერატორო უნივერსიტეტთან შეიქმნა კიდევ ერთი საზოგადოებრივი გაერთიანება – «**ი. ჭავჭავაძის სახელობის ქართული კულტურის მოყვარულთა სტუდენტური წრე**», რომლის ერთ-ერთი სულისჩამდგმელი და ორგანიზატორი იყო გამოჩენილი ქართველი ისტორიკოსის თ. ჟორდანიას ვაჟი, მოსკოვის უნივერსიტეტის იურიდიული ფაკულტეტის სტუდენტი გ. ჟორდანიას.

ქართველ სტუდენტთა თხოვნით უნივერსიტეტის სამეცნიერო საბჭომ «წრის» ხელმძღვანელად და თავმჯდომარედ დანიშნა უნივერსიტეტის თანამშრომელი ალ. ჯავახიშვილი.



«სტუდენტური წრის» მთავარი მიზანი იყო ქართული კულტურის, ისტორიის, ეთნოგრაფიის, ლიტერატურის, ფოლკლორის, ხალხური მუსიკისა და ა.შ. მეცნიერული შესწავლა. «სტუდენტური წრის» საქმიანობა, ერთი მხრივ, სამშობლოს მოწყვეტილ ქართველ ახალგაზრდობას უღვივებდა მშობლიური კულტურისადმი სიყვარულსა და მეცნიერული კვლევისადმი ინტერესს, მეორე მხრივ კი – რუსეთის საზოგადოებას აცნობდა საქართველოს ისტორიასა და კულტურას.

«წრის» სახსრების წყაროს შეადგენდა: შესასვლელი და თვიური ანარიცხები, რომელთა ოდენობას განსაზღვრავდა საერთო კრება; შემოსავალი საჯარო ლექციებიდან, საღამოებიდან, რომლებიც ძირითადად ტარდებოდა არდადეგების დროს, და შემოწირულობები. «წრის» უმაღლესი მმართველი ორგანო იყო ბიურო 5 კაცის შემადგენლობით, რომელსაც საერთო კრება ირჩევდა ერთი წლით.

სხვადასხვა წლებში «სტუდენტური წრის» საქმიანობაში მონაწილეობდნენ ქართული და რუსული კულტურისა და მეცნიერების ისეთი მოწინავე წარმომადგენლები, როგორებიც იყვნენ: თ. ოსტროვსკი, ალ. სუმბათაშვილ-იუჟინი, თ. შალიაპინი, ლ. სობინოვი, ვ. კაჩალოვი, ა. ნეჟდანოვა, ე. ერმოლოვა, ე. გოგოლევა, ე. თაყაიშვილი, მ. ჯანაშვილი, თ. ჟორდანიას, კ. აბაშიძე, შ. დადიანი, ვ. ბარნოვი, დ. კლდიაშვილი, ზ. ფალიაშვილი, დიმ. არაყიშვილი, კ. მარჯანიშვილი, ი. გრიშაშვილი და მრავალი სხვა.

ქართული კულტურის მოყვარულთა სტუდენტურმა წრემ ისევე, როგორც მოსკოვის უნივერსიტეტის ქართველ სტუდენტთა სათვისტომომ და ქართველების საზოგადოებამ მოსკოვში, დიდი წვლილი შეიტანა როგორც ქართული სამეცნიერო კადრების მომზადების, ასევე რუსეთში ქართული კულტურის პოპულარიზაციის საქმეში.

მოსკოვის სხვადასხვა უმაღლესი სასწავლებლების დამთავრების შემდეგ ქართველი სტუდენტების უმრავლესობა დაბრუნდა სამშობლოში და თავისი ცოდნა და უნარი სრულად მოახმარა ქართული მეცნიერებისა და კულტურის განვითარებას.

1917 წლის ოქტომბრის რევოლუციის შემდეგ მოსკოვში ქართველთა საზოგადოებრივმა გაერთიანებებმა შეწყვიტეს არსებობა.

**III თავი – ქართველთა საზოგადოებრივი გაერთიანებები მოსკოვში XX საუკუნის ბოლოს და XXI საუკუნის დასაწყისში.** XX ს-ის 80-იანი წლების შუახანებში თავად საბჭოთა კავშირის მთავრობისთვისაც აშკარა გახდა დემოკრატიული გარდაქმნების აუცილებლობა და გარდუვალობა. დღის წესრიგში დადგა ეროვნულ-კულტურული ფასეულობების აღორძინების პრობლემა, რადგან ტოტალიტარულმა სისტემამ, რომელიც თავისი გავლენის გაფართოების მიზნით ცდილობდა რა სსრ კავშირში გაერთიანებული ხალხების წეს-ჩვეულებების, ტრადიციების ნიველირების ხარჯზე დაემკვიდრებინა ახალი, «კომუნისტური» მორალური და სოციალური ნორმები, უდიდესი ზიანი მიაყენა, უპირველეს ყოვლისა, ამ ხალხების ეროვნული კულტურის ბუნებრივი განვითარების პროცესს. ამიტომ, დემოკრატიული გარდაქმნების დაწყებისთანავე თავი იჩინა საბჭოეთის უკიდევანო სივრცეში მცხოვრები სხვადასხვა ერებისა და ეთნიკური ჯგუფების სულიერი თვითმყოფადობის გამოვლინებამ, წარსულისა და აწმყოს ახალი ხედვის, მიმდინარე პროცესებში თავისი ადგილის პოვნის – თვითიდენტიფიკაციის ტენდენციამ. საზოგადოებრივ და პოლიტიკურ ასპარეზზე გამოვიდნენ ახლებურად მოაზროვნე ადამიანები, რომლებმაც მიზნად დაისახეს

საბჭოთა კავშირში მცხოვრები ხალხების ეროვნული თვითშეგნების გამოღვიძება და მათი აქტიური ჩაბმა საზოგადოებრივ-პოლიტიკურ გარდაქმნებში. სავსებით მართებულია, რომ ასეთ ადამიანთა რიცხვს მივაკუთვნოთ მოსკოვში მცხოვრებ ქართველთა ის ჯგუფები, რომელთა ძალისხმევით უკვე 80-იანი წლების ბოლოს (1987) შეიქმნა პირველი ქართული საზოგადოებრივი გაერთიანება «რუსეთისა და საქართველოს ისტორიისა და კულტურის ძეგლთა დაცვის მოყვარულთა გაერთიანება «ძალისა», ხოლო 1989 წლის 9 აპრილს თბილისში მომხდარ ტრაგედიასთან დაკავშირებით შეიქმნა კიდევ ერთი ნებაყოფლობითი დამოუკიდებელი საზოგადოება «მოსკოვის ქართული სათვისტომო».

სსრ კავშირის ნგრევის ფაქტიურად უმართავ პროცესს ართულებდა ჯერ კიდევ რომანოვების იმპერიის და შემდეგ საბჭოთა ხელისუფლების დროს ჩადებული ეთნიკური და რელიგიური დაპირისპირების ნაღმების «გამოცოცხლება» და აგრეთვე აგრესიული სეპარატიზმის გამოვლინებები. ეთნიკურმა კონფლიქტებმა ზოგან (ფერდანა, ყარაბაღი, აფხაზეთი, სამხრეთ ოსეთი) საომარი მოქმედების ხასიათი მიიღო, დაიღვარა სისხლი, გაჩნდა მსხვერპლი, ასიათასობით ადამიანი იძულებული გახდა დაეტოვებინა მშობლიური მიწა-წყალი და თავშესაფარი მეზობელ თუ შორეულ ქვეყანაში ეძებნა.

განსაკუთრებით მძიმე სიტუაციაში საქართველო აღმოჩნდა. აფხაზეთიდან და ცხინვალის რეგიონიდან ლტოლვილი მოსახლეობის ნაკადები რუსეთისაკენ, უმთავრესად, მოსკოვისაკენ დაიდრა. რუსეთის ფედერაციის ოფიციალური მონაცემებით ლტოლვილების რაოდენობამ 20 ათასს გადააჭარბა, ხოლო მოსკოვში 1994 წელს ფაქტიურად დაფიქსირებული იყო 60 ათასზე მეტი ლტოლვილი აფხაზეთიდან და ცხინვალის რეგიონიდან.

ათასწლეულების მიჯნაზე რუსეთში მიმდინარე რადიკალური გარდაქმნებით გამოწვეული სოციალური დაძაბულობის პირობებში საქართველოდან ლტოლვილი ან სხვადასხვა მიზეზით (უმუშევრობა, მიმდინარე პოლიტიკურ პროცესებთან შეუთავსებლობა და სხვ.) იქ ჩასახლებული ქართველების პოლიტიკური, სამართლებრივი თუ კულტურული ინტერესებისა და მოთხოვნების შესაბამისად XX ს-ის 90-იანი წლების დამდეგიდან მოსკოვში (და რუსეთის სხვა ქალაქებში) დაიწყო ქართველთა გაერთიანება სხვადასხვა მიზნობრივ ჯგუფებში. ამ გაერთიანებების საქმიანობის ხასიათი და შინაარსი სამშობლოს მოწყვეტილი ადამიანების არა მარტო საჭირობო პრობლემების თუ ფსიქოლოგიური, პოლიტიკური ან სოციალური განწყობის საკმარისად ზუსტი ინდიკატორებია, არამედ საქართველოში მიმდინარე პროცესების მიმართ მათი დამოკიდებულების და ხედვის გამოძახილიც, რაც აისახება ამა თუ იმ საზოგადოებრივი გაერთიანების მიზნებისა და სამოქმედო მეთოდების ტრანსფორმაციაში საქართველოში პოლიტიკური, ეკონომიკური და სოციალური ვითარების ცვლილებების შესაბამისად.

წინამდებარე ნაშრომის შეზღუდული მოცულობის გათვალისწინებით, შევეცდებით მოკლედ განვიხილოთ XX ს-ის ბოლოსა და XXI ს-ის დამდეგს მოსკოვში შექმნილი საზოგადოებრივი გაერთიანებების მოღვაწეობა.

როგორც უკვე აღვნიშნეთ, პირველი საზოგადოებრივი გაერთიანება, რომელიც მოსკოვში XX საუკუნის 80-იანი წლების ბოლოს, 1987 წლის ნოემბერში შეიქმნა, არის «რუსეთისა და საქართველოს ისტორიისა და კულტურის ძეგლთა დაცვის მოყვარულთა

გაერთიანება «ძალისა», რომელსაც რეორგანიზაციის შემდეგ (1992 წ.) ეწოდა «**რუსეთ-საქართველოს მეგობრობის საზოგადოება «ძალისა»**.

«საზოგადოების» დამფუძნებლები არიან სრულიად რუსეთის ისტორიისა და კულტურის ძეგლთა დაცვის საზოგადოების მოსკოვის განყოფილება და ქართული დიასპორის წარმომადგენლები. «საზოგადოების» კოლექტიური მართვის ორგანოს წარმოადგენს საერთო კრება, რომელიც ირჩევს საბჭოს და თავმჯდომარეს. ამჟამად «საზოგადოებაში» ათასზე მეტი წევრია. მისი უცვლელი თავმჯდომარეა ლინგვისტი, პოეტი და კომპოზიტორი თ. ჯანდიერი.

«საზოგადოების» მიზანია რუსი და ქართველი ხალხების მრავალსაუკუნოვანი მეგობრობის, ისტორიული და კულტურული მემკვიდრეობის შესწავლა. «ძალისამ» თავისი ყურადღება მიმართა XV-XIX სს-ის რუსეთ-საქართველოს პოლიტიკური, რელიგიური და კულტურული კავშირების ამსახველი ძეგლებისაკენ (მხოლოდ მოსკოვში ათზე მეტი ასეთი ძეგლია).

1990 წლის 28 მარტს «ძალისას» ძალისხმევით მოსკოვის წმინდა გიორგის ტაძარი ოფიციალურად ჩართეს „ისტორიისა და კულტურის ხელახლა გამოვლენილ ძეგლთა სიაში“, ხოლო ამავე წლის 8 ოქტომბერს იგი გადაეცა «ქართველ მართლმადიდებელთა სამძოს», ღვთისმსახურების ქართულ ენაზე ჩატარების უფლებით.

საქველმოქმედო საქმიანობის გაფართოების მიზნით «ძალისას» თავკაცობით მოსკოვის წამყვან თეატრებსა და საკონცერტო დარბაზებში სისტემატურად იმართება კონცერტები ქართველი და რუსი გამოჩენილი მსახიობებისა და მომღერლების მონაწილეობით, ქართველ მხატვართა ფერწერული ნამუშევრების გამოფენა-გაყიდვა და სხვ.

საზოგადოება «ძალისას» მჭიდრო კავშირი აქვს რუსეთისა და საქართველოს საპატრიარქოებთან, მოსკოვის მერიასთან, რუსეთისა და საქართველოს პრეზიდენტების აპარატებთან, მოსკოვში არსებულ ყველა ქართულ საზოგადოებრივ გაერთიანებასთან, სრულიად რუსეთის საზოგადოებრივ მოძრაობასთან – «მართლმადიდებელი რუსეთი», საზოგადოებრივ ორგანიზაციასთან «ნაროდ», რუსეთის კაზაკთა კავშირთან და სხვ.

1989 წლის 9 აპრილის ტრაგედიასთან დაკავშირებით მოსკოვში მცხოვრებმა ქართველებმა ჩამოაყალიბეს საინიციატივო ჯგუფი, რომელიც აწყობდა თბილისში 9 აპრილს გადაღებული ვიდეომასალის ჩვენებას, შეხვედრებს სსრ კავშირის უმაღლესი საბჭოს ქართველ დეპუტატებთან და რუსული ინტელიგენციის პროგრესული ნაწილის წარმომადგენლებთან; იყო სხვადასხვა საპროტესტო აქციების (მიტინგები, პიკეტები, შიმშილობა და სხვ.) ორგანიზატორი. საინიციატივო ჯგუფის თაოსნობით 1989 წლის 26 მაისს ჩატარდა დამფუძნებელი კონფერენცია, რომელმაც დააარსა კულტურულ-საგანმანათლებლო საქველმოქმედო ნებაყოფლობითი საზოგადოებრივი გაერთიანება – **«მოსკოვის ქართული სათვისტომო»**. ამავე კონფერენციაზე არჩეულ იქნა «სათვისტომოს» მმართველი ორგანო – დარბაზი 15 კაცის შემადგენლობით და თავმჯდომარე – მედ. მეცნ. კანდ. დ. თაბაგარი. ერთი წლის შემდეგ შემოღებულ იქნა პრეზიდენტის თანამდებობა და პირველ პრეზიდენტად არჩეულ იქნა ქიმ. მეცნ. დოქტ. ა. ქორიძე. ამჟამად «სათვისტომოს» პრეზიდენტია თ. სტურუა, ვიცე-პრეზიდენტები – ბიოლ. მეცნ. კანდ. დ. ბერიტაშვილი და ფილოლ. მეცნ. კანდ. რ. კონჯარია.

«სათვისტომოს» საქმიანობის მიზანია ორგანიზაციის წევრების ძალთა გაერთიანება საქართველოდან იძულებით წამოსული მოქალაქეების კულტურული, სოციალური და რელიგიური მოთხოვნილებების დასაკმაყოფილებლად, მათი

ნაციონალური თვითმყოფადობის შესანარჩუნებლად და, აგრეთვე, ქართული კულტურის, ენის, წეს-ჩვეულებების პროპაგანდა და მეგობრობის განმტკიცება სხვა ხალხებთან. თავდაპირველად «სათვისტომოს» უფრო პოლიტიკური ორგანიზაციის ხასიათი ჰქონდა. ამჟამად მისი საქმიანობის ერთ-ერთი ძირითადი მიმართულებაა ქველმოქმედება. 1993\_1995 წლებში «სათვისტომომ» ჩაატარა მთელი რიგი ჰუმანიტარული აქციები აფხაზეთიდან ლტოლვილთა დასახმარებლად. «სათვისტომო» გასცემდა ლტოლვილის საბუთს, რომელიც იმ დროს სამშობლოდან დევნილისათვის პირადობის დამადასტურებელი ერთადერთი დოკუმენტი იყო, ზრუნავდა ლტოლვილთათვის სამუშაო ადგილების გამონახვაზე, მათი შვილების საბავშვო ბაღებსა და სკოლებში მოწყობაზე და სხვ.

1990 წელს «სათვისტომომ» ერთდროულად დაიწყო გაზეთის – «ქართული სიტყვის» ქართულ და რუსულ ენებზე გამოცემა. 1993 წელს გამოვიდა ლიტერატურული ალმანახი "Золотое руно", რამაც დასაბამი მისცა «სათვისტომოში» გამომცემლობის ჩამოყალიბებას. «სათვისტომოს» პრესსამსახური უშვებს ყოველთვიურ ბიულეტენს "Грузинская тема в СМИ России". 1990 წელს შეიქმნა მოყვარულთა ქართული დრამატული თეატრი (ხელმძღვანელი ნ. ბერიძე), რომელიც ბოლო წლებში გადაკეთდა კომედიისა და დრამის ქართულ თეატრად.

«სათვისტომო» ყოველნაირად უწყობდა და უწყობს ხელს მოსკოვში ქართული სკოლების დაარსებასა და განვითარებას. იგი არის ხ. კვარაცხელიას სახ. ქართული ლიცეუმის დამფუძნებელი, სისტემატურად ეხმარება ქართულ ლიცეუმ «კოლხეთსა» და სხვა ლიცეუმებს ინტელექტუალური ოლიმპიადების ჩატარებაში და ა.შ.

«სათვისტომო» სისტემატურად ატარებს ლიტერატურულ და მუსიკალურ საღამოებს, აწყობს გამოფენა-გაყიდვებს, შეხვედრებს გამოჩენილ ადამიანებთან, ეწევა საგანმანათლებლო საქმიანობას. 1998 წელს «სათვისტომოში» შეიქმნა მოსკოვში ერთადერთი ქართული ბიბლიოთეკა. ამავე წელს გაიხსნა ქართული ენის შემსწავლელი კურსები (ხელმძღვანელი ფილოლ. მეცნ. კანდ. რ. კონჯარია), რომელიც 200-მა უცხოელმა დაამთავრა.

**თანამემამულეთა რეგიონალური საზოგადოება «აჭარა»** დაფუძნდა 1990 წლის 3 ივლისს (დამფუძნებლები: ინჟინრები – რ. სალაძე, შ. კობალაძე; იურიდ. მეცნ. დოქტ. ტ. ჩხეიძე, ბიზნესმენები – ჯ. ანანიძე, ო. დიასამიძე, დ. ბერიძე; ეკონომისტი ჰ. ხალვაში). საზოგადოების პრეზიდენტად არჩეულ იქნა რ. სალაძე, ვიცე-პრეზიდენტად – ო. დიასამიძე. «საზოგადოებაში» გაერთიანებულია 250-ზე მეტი წევრი. მისი მიმართველობის ორგანოა საბჭო 21 კაცის შემადგენლობით, დაფინანსების წყაროა საწევრო ანარიცხები და შემოწირულობები.

«საზოგადოების» მიზანია ქართული ენის, კულტურის, ნაციონალური ტრადიციების პროპაგანდა, მოსკოვში ეროვნებათშორისი ურთიერთობების გაუმჯობესება და განვითარება, რუსეთსა და საქართველოს შორის კულტურული, ეკონომიკური, სამეცნიერო-ტექნიკური კავშირების აღდგენა და განმტკიცება.

საზოგადოება «აჭარა» შეძლებისდაგვარად ეწევა საქველმოქმედო საქმიანობას. «საზოგადოების» საქმიანობაში განსაკუთრებული ადგილი უჭირავს სამეცნიერო კონფერენციების ორგანიზებას საქართველოსა და, კერძოდ, აჭარის ისტორიის საკითხებზე, რუსეთ-საქართველოს ურთიერთობებზე, რუსეთ-საქართველოს კულტურულ კავშირებზე და სხვ.

1992 წელს მოსკოვში შეიქმნა ნებაყოფლობითი თვითმართვადი საგანმანათლებლო საზოგადოებრივი გაერთიანება «ქართველთა საზოგადოება რუსეთში», რომელიც თავდაპირველად არ ისახავდა პოლიტიკურ მიზნებსა და ამოცანებს. ამჟამად, რუსეთის სხვადასხვა რეგიონებში, საზოგადოების წესდების შესაბამისად, ფუნქციონირებს 35 განყოფილება, რომელშიც გაერთიანებულია 500 ათასზე მეტი რუსეთის ფედერაციაში მცხოვრები ქართველი.

1994 წელს «საზოგადოების» პირველმა საანგარიშო-საარჩევნო კრებამ აირჩია პრეზიდენტი 28 კაცის შემადგენლობით, პრეზიდენტი – საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის აკადემიკოსი, რუსეთის მეცნიერებათა აკადემიის მართვის პრობლემების ინსტიტუტის დირექტორი ი. ფრანგიშვილი, პირველი ვიცე-პრეზიდენტი – ტექნ. მეცნ. დოქტ. ს. ცაგარეიშვილი და პასუხისმგებელი მდივანი ნ. მატუა. «საზოგადოების» მიზნებია: რუსეთში მცხოვრები ქართველების ეროვნული ტრადიციებისა და ენის შენარჩუნება, ქართველი ხალხის ისტორიისა და კულტურის შესწავლა, მეცნიერების, კულტურისა და ხელოვნების დარგში ქართველი ხალხისა და სხვა ქვეყნების ხალხთა მიღწევების შესახებ ინფორმაციის გაცვლა-გამოცვლა, ქართული კულტურული და საგანმანათლებლო დაწესებულებების შექმნა, საგამომცემლო საქმიანობა და ქველმოქმედება.

თავისი საქმიანობის საწყის ეტაპზევე «საზოგადოების» წინაშე წამოიჭრა ასეთი გაერთიანებისათვის არადამახასიათებელი პრობლემები: აფხაზეთიდან და სამაჩაბლოდან იძულებით გადაადგილებულ პირთათვის დახმარების აღმოჩენა, რუსეთის ფედერაციის პარლამენტისა და მთავრობის, თავდაცვისა და საგარეო საქმეთა სამინისტროების შენობებთან საპროტესტო აქციების ორგანიზება, რუსეთის ფედერაციის სახელმწიფო დუმის შენობის პიკეტირება. „საზოგადოებამ“ ხმა აიმაღლა საინფორმაციო საშუალებებში რუსეთის სახელმწიფო და სამხედრო ელიტის ზოგიერთი მოღვაწის მიერ აფხაზეთში განვითარებული მოვლენების ცილისმწამებლური და მიკერძოებული შეფასებების წინააღმდეგ. მის ხელთ არსებული ყველა საშუალების (მასმედია, პირადი კონტაქტები, შეხვედრები) გამოყენებით იგი რუსეთისა და მსოფლიოს საღად მოაზროვნე საზოგადოებას მოუწოდებდა ობიექტურად შეეფასებინა აფხაზეთში შექმნილი მდგომარეობა და ყველა შესაძლო ზომა მიეღო სისხლისღვრის შესაწყვეტად, გაეყვანა ე.წ. «მოხალისეები» აფხაზეთიდან და ლტოლვილებისთვის მიეცა თავის საცხოვრებელ ადგილებზე დაბრუნების საშუალება.

«საზოგადოების» საქმიანობის მნიშვნელოვან და ეფექტურ მიმართულებას წარმოადგენს საქველმოქმედო მოღვაწეობა. იგი მატერიალურად ეხმარება «საზოგადოების» ღარიბ წევრებს, ხელმოკლე პენსიონერებს, მრავალშვილიან ოჯახებს, ომის ვეტერანებს. შექმნილია სპეციალური კომისია, რომელიც სისტემატურ დახმარებას უწევს ლტოლვილებს მატერიალურად, უზრუნველყოფს მათთვის უფასო იურიდიული და სამედიცინო კონსულტაციების, ძვირადღირებული მკურნალობის ჩატარებას, ბავშვების გამაჯანსაღებელ ბანაკებში გაგზავნას, ქართულ სკოლებსა და საბავშვო ბაღებში მოწყობას, სახელმძღვანელოებითა და ტანსაცმლით მომარაგებას, მოსკოვის საუკეთესო დარბაზებში საახალწლო ნამდვის ხის ზეიმზე დასწრებას და ა.შ.

«საზოგადოებამ» დააფუძნა გაზეთები: «საქართველო. მოვლენები. ადამიანები» (რედაქტორი ი. გავა) და "Мзюри-Солнечный" (რედაქტორი ქ. აბულაძე); იგი ერთ-ერთი ორგანიზატორია გაზეთ «დემოკრატიული აფხაზეთის» გამოცემისა. «საზოგადოების» თაოსნობით ტარდება გამოჩენილ ქართველ მოღვაწეთა საიუბილეო საღამოები (ი.

ჭავჭავაძის, ტ. ტაბიძის, თ. წერეთლის, თ. აბულაძის, ო. იოსელიანის, რ. ჩხეიძის), შემოქმედებითი საღამოები (ნ. ბრეგვაძის, თ. გვერდწითელის, ვ. კიკაბიძის, ბ. მაისურაძის და სხვ.). «საზოგადოება» მოსკოველი ქართველებისათვის წელიწადში ორჯერ (14 იანვარსა და 26 მაისს) ატარებს საქველმოქმედო საღამოებს საუკეთესო ქართველ ხელოვანთა მონაწილეობით, აწყობს ქართველ მხატვართა ნამუშევრების გამოფენებს.

1994 წლის 4 ოქტომბერს მოსკოვში შეიქმნა **«საქართველოსთან მეგობრული, კულტურული და საქმიანი თანამშრომლობის ასოციაცია»** (შემდგომში იგი გარდაიქმნა საერთაშორისო ასოციაციად). მისი დამფუძნებლები იყვნენ სამოქალაქო დიპლომატიის საერთაშორისო კომიტეტი, ჰუმანიტარული ინიციატივების საერთაშორისო ფონდი, ქართველთა საზოგადოება რუსეთში და ფიზიკური პირები – ი. გოლემბიოვსკი, ნ. დიკო, ს. ცაგარეიშვილი, ო. ჩერქეზია. «ასოციაციის» პრეზიდენტად არჩეულ იქნა ი. გოლემბიოვსკი.

«ასოციაციის» შექმნისა და მისი საქმიანობის მიზანია რუს და ქართველ ხალხებს შორის მშვიდობის, თანხმობისა და მრავალმხრივი თანამშრომლობის განვითარება. მისი ამოცანაა ამ ორი ქვეყნის ხალხებს შორის კულტურული, სავაჭრო-ეკონომიკური, სამეცნიერო-ტექნიკური, ეკოლოგიური თანამშრომლობისათვის ხელის შეწყობა, ორივე ქვეყნის ხალხებისათვის ერთმანეთის ისტორიის, კულტურის, ტრადიციების, ყოველდღიური ცხოვრების გაცნობა, სტიქიის შედეგად დაზარალებულების, რეპრესიების მსხვერპლთა, ლტოლვილებისა და იძულებით გადაადგილებულთათვის დახმარების გაწევა და ა.შ.

1995 წელს ქართული დიასპორის წარმომადგენელთა საინიციატივო ჯგუფმა მეცენატისა და საზოგადო მოღვაწის, ეკონ. მეცნ. კანდ. ბ. ხვინთელიანის მეთაურობით, სხვადასხვა მიზეზების გამო რუსეთში მცხოვრები საქართველოს მოქალაქეებისთვის მოსკოვში დააფუძნა **«სამართლებრივი დაცვისა და სოციალური დახმარების ცენტრი»**.

2000 წელს, «ცენტრის» გამოცდილებაზე დაყრდნობით შეიქმნა **დიასპორების ხელშემწყობი ფონდი «კრედო»**. «ფონდის» მიზანია ჰუმანიტარული, სოციალური და იურიდიული დახმარების აღმოჩენა, ადამიანის უფლებების დაცვა, დიასპორის წარმომადგენლების, მათ შორის ლტოლვილების კანონიერი ინტერესების დაცვა. «კრედო» აფართოებს სოციალურ და კულტურულ კავშირებს ლტოლვილთა და მიგრანტთა შორის; ავითარებს კულტურულ კავშირებს სხვადასხვა დიასპორების წევრებს შორის როგორც რუსეთში, ასევე მის ფარგლებს გარეთ; ორგანიზაციას უწევს ერთობლივი ღონისძიებების ჩატარებას სხვა ქვეყნებში; ახორციელებს ეროვნული განვითარების მიზნობრივ პროგრამებს კულტურის, ხელოვნების, განათლების სფეროში; დახმარებას უწევს განსაკუთრებით ნიჭიერ ბავშვებს და შემოქმედებით ახალგაზრდობას და სხვ.

«ფონდში» სამტატო განრიგით მუშაობს 12 კაცი და მოხალისეთა განსაზღვრული რაოდენობა. «ფონდთან» ფუნქციონირებს ქვედანაყოფები – სამართლებრივი და სოციალური დახმარების ცენტრები. თბილისში ფუნქციონირებს ფონდ «კრედოს» წარმომადგენლობა.

სხვადასხვა წლებში «ფონდის» დახმარებით გაიმართა ახალგაზრდა მხატვრების არაერთი პერსონალური გამოფენა, შეხვედრები მოსკოვის ქართული სკოლების კოლექტივებთან, კონკურსები «ჩვენ ვეძებთ ტალანტებს», კონფერენცია თემაზე – «ქართული დიასპორის როლი რუსეთში და რუსული დიასპორის როლი საქართველოში რუსეთსა და საქართველოს შორის ურთიერთობებში» (თბილისი),

«მრგვალი მაგიდა» თემაზე – «საზოგადოებრივი ორგანიზაციების როლი საქართველოს ტერიტორიული მთლიანობის აღდგენაში» (თბილისი), «ქართული დიასპორის ფორუმი რუსეთში» (მოსკოვი) და სხვ.

**«დიასპორებთან ურთიერთობისა და ეროვნული თანხმობის საზოგადოებრივი ცენტრი»** (ხელმძღვანელი მ. ჟღენტი) შეიქმნა 1996 წლის 9 აპრილს. «საზოგადოებრივი ცენტრის» პრიორიტეტული მიმართულებებია: საქართველოსა და რუსეთში დემოკრატიული პროცესებისათვის ხელის შეწყობა; საქართველოს საელჩოსთან საქმიანი კონტაქტების დამყარება; ყველა ქართულ კულტურულ-საზოგადოებრივ ორგანიზაციასთან თანამშრომლობა და ქართული დიასპორის სხვადასხვა ფენის წარმომადგენლებს შორის ურთიერთგაგების დამყარებისათვის ზრუნვა; ლტოლვილთა და იძულებით გადაადგილებულთა გარემოსთან ადაპტაციის პროცესის ხელის შეწყობა და ამ ფონზე მათი კონსოლიდაცია; ქართული სულიერების, კულტურის, მოქალაქეობრივი მრწამსის შენარჩუნება; პოლიტპატიმართა ინტერესების დაცვა; კულტურულ-საგანმანათლებლო და საგამომცემლო მოღვაწეობა; საქართველოს ტერიტორიული მთლიანობის, ეროვნული თანხმობის აღდგენისათვის საინფორმაციო კომუნიკაციებისა და კანონით ნებადართული სხვა საშუალებების გამოყენება; საქართველოსათვის მნიშვნელოვან საკითხებზე მოწყობილ საერთაშორისო ფორუმებში, კონფერენციებში მონაწილეობა და სხვ.

2000 წლიდან «ცენტრის» ბაზაზე გამოდის ორენოვანი ილუსტრირებული ალმანახი „ემიგრანტი XXI“ (დამფუძნებლები და გამომცემლები გ. ხარჩილავა, მ. ჟღენტი, მთავარი რედაქტორი მ. ჟღენტი), რომლის ამოცანაა ემსახუროს საქართველოს: პროპაგანდა გაუწიოს ქართულ ენასა და კულტურას, ობიექტური ინფორმაცია მიაწოდოს ქართულ- და რუსულენოვან მკითხველს საქართველოს ისტორიის, ეთნოგრაფიის, ეკონომიკური და პოლიტიკური მიმართულებების, აფხაზეთსა და ცხინვალის რეგიონში რეალური ვითარების შესახებ და სხვ.

**«მოსკოვის ქართველი ახალგაზრდების კავშირი»** შეიქმნა 1996 წელს რუსეთში ქართველთა საზოგადოების ინიციატივით (პრეზიდენტი – ი. კარბაია, ვიცე-პრეზიდენტი – ქ. ჩალათაშვილი).

«კავშირის» მიზანია მოსკოვის მკვიდრი და ლტოლვილი ქართველი ახალგაზრდობის ერთმანეთთან დაკავშირება და დაახლოება, ქართულ კულტურასთან, ისტორიასთან და ტრადიციებთან მათი ზიარება. ამ მიზნის განსახორციელებლად «კავშირი» სხვადასხვა საზოგადოებებთან ერთად აქტიურად მონაწილეობს მთელ რიგ ღონისძიებებში, მაგალითად: მოსკოვის ერთაშორის პროგრამის – «მოსკოვს – სიყვარულით. დროთა კავშირი – ხალხთა კავშირი» – ჩარჩოებში ჩატარებული "Георгиевские чтения"; «მრგვალი მაგიდა», რომელიც მიემდგნა მოსკოვის 850 წლისთავს; კონფერენციები თემებზე – «ქართული მართლმადიდებელი ეკლესიის ისტორიისათვის» (1998), «კულტურათა ერთიანობიდან კავკასიის ერთობისაკენ» (2000), «მრგვალი მაგიდა» თემაზე: «სულიერი ერთობის სათავეებთან. რუსეთ-საქართველო» (2001) და სხვ.

მოსკოვის ქართველი ახალგაზრდობის კავშირი, სხვა საზოგადოებრივ გაერთიანებებთან ერთად, აქტიურად მონაწილეობს სხვადასხვა კულტურული ღონისძიებების ჩატარებაში, აწყობს შეხვედრებს მოსკოვში მცხოვრებ გამოჩენილ თანამემამულეებთან, სისტემატურად ატარებს ეროვნული და რელიგიური დღესასწაულების აღსანიშნავ საღამოებს და ა.შ.

2003 წლის აპრილში მოსკოვის სახელმწიფო უნივერსიტეტის სტუდენტების ს. არაბულის, გ. ნანიტაშვილის, გ. კიკვაძის ინიციატივით აღდგენილ იქნა XX ს-ის დასაწყისში მოქმედი «ი. ჭავჭავაძის სახელობის ქართული კულტურის მოყვარულთა სტუდენტური წრე», რომელიც 2004 წლის მაისში იურიდიულად გაფორმდა როგორც «ი. ჭავჭავაძის სახელობის ქართული კულტურის მოყვარულთა საზოგადოება». მისი მიზნები ისევე, როგორც მისი წინამორბედისა, არის რუსეთში ქართული კულტურის პოპულარიზაცია, საქართველოსა და რუსეთს შორის კულტურული და მეცნიერული კავშირების გაღრმავება, პროგრესულად მოაზროვნე ქართველ სტუდენტთა გაერთიანება, სტუდენტებისა და ასპირანტების დახმარების ფონდის შექმნა და სხვ.

ახალი საზოგადოების წევრები დიდი პასუხისმგებლობით ეკიდებიან დასახული მიზნების რეალიზაციას. თავისი არსებობის მოკლე პერიოდში «საზოგადოებამ» ჩაატარა მთელი რიგი საქველმოქმედო საღამოები, კონცერტები, ქართველ მხატვართა ნამუშევრების გამოფენა-გაყიდვები და ა.შ.

2003 წლის 1 დეკემბერს მოსკოვში დაფუძნდა **საზოგადოებრივი ორგანიზაცია «დაბრუნება»** (მოგვიანებით – საზოგადოებრივი მოძრაობა. თავმჯდომარე – ალ. მიქაძე, მოადგილე – ალ. ხუნწარია, მდივანი – ი. სანაია). «საზოგადოებრივი მოძრაობის» მიზანია დევნილთა დახმარება მათი სოციალური, პოლიტიკური და სხვა მოთხოვნების განხორციელებაში. იგი აქტიურად მონაწილეობს აფხაზეთიდან დევნილი მოსახლეობის პრობლემების მოგვარებაში: აწყობს საქმიან შეხვედრებს როგორც ქართველი, ასევე აფხაზი ეროვნების წარმომადგენლებთან, აფხაზ და ქართველ ბიზნესმენებთან; თანამშრომლობს რუსეთის მეწარმეებთან; არის მეწარმეთა კორპორაციის წევრი.

2003 წელს «დაბრუნებამ» გამოსცა საინფორმაციო და საზოგადოებრივ-პუბლიცისტური ჟურნალის – «საქართველოს მაცნეს» «ცნობის ფურცელი» (ოთხი ნომერი), რომლებიც მიემძვნა საქართველოში მიმდინარე მოვლენებს. «დაბრუნებამ» აქტიური მონაწილეობა მიიღო მოსკოვსა და მოსკოვის ოლქში განთავსებული მთაწმინდის საარჩევნო ოლქის უბნებში საქართველოს 2003 წლის ნოემბრის საპარლამენტო არჩევნების ჩატარებაში.

**საერთაშორისო საინიციატივო ჯგუფი „აფხაზეთი“** ჩამოყალიბდა 2004 წლის თებერვალში 2000 წელს შექმნილი საიტის Abkhazeti.ru-ს ბაზაზე. მისი დამფუძნებლები არიან ახალგაზრდა პუბლიცისტი და ბიზნესმენი დ. ჯაფარიძე და აფხაზეთიდან ლტოლვილი საქართველოს დამოუკიდებლობისა და ტერიტორიული მთლიანობის იდეების ერთგული ადამიანები. ამჟამად «აფხაზეთი» აერთიანებს საქართველოში, რუსეთში, ევროპაში, აშშ-სა და სხვა ქვეყნებში მცხოვრებ ასეულობით ადამიანს.

„აფხაზეთი“ თავის მოღვაწეობას ახორციელებს მშვიდობიანი ფორმით და კრძალავს სახელმწიფოსათვის საზიანო ნებისმიერ მოქმედებას. იგი უპირისპირდება რასობრივი თუ ეთნიკური სეგრეგაციის ნებისმიერ ფორმას; ეწინააღმდეგება ყოველგვარ ძალადობასა და ტერორს; აღიარებს თავისუფალი არჩევანისა და თავისი ნებასურვილის გამოხატვის უფლებას; პატივს სცემს რელიგიურ, ფილოსოფიურ და პოლიტიკურ შეხედულებათა მრავალფეროვნებას.

„აფხაზეთი“ არაკომერციული ორგანიზაციაა. მისი წევრი შეიძლება გახდეს ყველა მსურველი დამოუკიდებლად მისი მოქალაქეობისა, ეროვნებისა და რწმენისა. ჯგუფის ყველა წევრს უფლება აქვს მოიზიდოს ახალი წევრები, აგრეთვე, საზოგადოებას მიაწოდოს ინფორმაცია «ჯგუფის» მოღვაწეობის შესახებ.



საინიციატივო ჯგუფი „აფხაზეთი“ სწრაფად რეაგირებს საქართველო-აფხაზეთის ურთიერთობათა დარეგულირებასთან დაკავშირებულ ნებისმიერ ნეგატიურ გამოსვლაზე.

2000 წლის თებერვალში დ. ჯაფარიძის მიერ შექმნილი პირველი ქართული საიტი Abkhazeti.ru მიმართული იყო 1999 წელს აფხაზეთში მიმდინარე მოვლენების შესახებ ინტერნეტის საშუალებით გავრცელებული დეზინფორმაციის წინააღმდეგ და აფხაზეთში არსებული რეალური მდგომარეობის თაობაზე საერთაშორისო საზოგადოებრიობისათვის სწორი ინფორმაციის მიწოდების მიზნით. ამჟამად Abkhazeti.ru დამთვალეირებლების რაოდენობის მიხედვით ყველაზე აქტიური საიტია. მას ჰყავს 2000 აქტივისტი, 12.600-მდე ხელმომწერი და 200-კაციანი ძირითადი ბირთვი. საიტში აქტიურად მონაწილეობენ მეცნიერები, ჟურნალისტები, ბიზნესმენები, სტუდენტები. თითოეულ რეგიონს ჰყავს პასუხისმგებელი პირი, რომელსაც ევალება რეგიონის პრესის მონიტორინგი. 2000 წელსვე ი. ცქიტაშვილმა შექმნა Abkhazeti.info – აფხაზეთის მთავრობის ვებ-გვერდი, რომელიც მუშაობს საიტისაგან დამოუკიდებლად. იგი განკუთვნილია საქართველოში მცხოვრები და მის ფარგლებს გარეთ გასული რუსულენოვანი მოქალაქეებისათვის და ქვეყნდება Abkhazeti.ru-ს საინფორმაციო გვერდში. 2000 წელს მანვე შექმნა Abkhazeti.dream, რომელიც წარმოადგენს Abkhazeti.ru-ს ისტორიის განყოფილების მასალებით მომარაგების ძირითად წყაროს.

2004 წლის ივნისში ქართული კულტურის ცენტრ «ქართულ სახლთან» შეიქმნა ინფორმაციული ცენტრი «საზოგადოებრივი ლაბორატორია: ქართული დიასპორის სამოქალაქო ჯგუფი», რომლის ხელმძღვანელია ფილოს. მეცნ. კანდ. ბ. ქუთელია. ცენტრი თავის საქმიანობას ახორციელებს საქართველოს გარეთ მცხოვრები ქართველების კულტურული, სოციალური და პოლიტიკური ინტერესებისა და მოთხოვნილებების შესაბამისად და საქართველოს, რუსეთის ფედერაციისა და საერთაშორისო კანონების სრული დაცვით.

«საზოგადოებრივი ლაბორატორიის» სტრუქტურა მოიცავს კვლევით ჯგუფს, დიასპორული პრაქტიკის ჯგუფსა და მედია-ჯგუფს. ცენტრის საქმიანობის ძირითადი მიმართულებებია: დიასპორის სოციალური, პოლიტიკური, ეკონომიკური და კულტურული გარემოსა და თავისებურებების კვლევა; სოციალური სიტუაციის შესწავლა და ანალიზი; დიასპორის რაციონალური სტრუქტურის ფორმირება – განვითარების მოდელის შემუშავება; კულტურულ-საგანმანათლებლო საქმიანობა – ინტერესთა ჯგუფების შექმნა; მომავალი თაობის აღზრდისათვის და უფროსი თაობის ადამიანების სოციალურ-კულტურული რეაბილიტაციისათვის ხელისშემწყობი პროექტების შექმნა და რეალიზაცია და სხვ.

**ახალგაზრდული მოძრაობა «ლაზარე»** დაფუძნდა 2005 წლის 21 იანვარს (ხელმძღვანელი – ჯ. კვარაცხელია). ორგანიზაციის მიზანია გააერთიანოს მოსკოვში და მოსკოვის ოლქში მცხოვრები ქართველი მოსწავლე-ახალგაზრდობა და საქართველოს მიმართ კეთილად განწყობილი სხვა ეროვნების ახალგაზრდები, აზიაროს ისინი ქართულ კულტურას, მოაწყოს კონცერტები, შეხვედრები გამოჩენილ ადამიანებთან, აღნიშნოს რელიგიური დღესასწაულები, ჩაატაროს ექსკურსიები თემაზე – «ქართველ მოღვაწეთა კვალი რუსეთის ისტორიაში», შექმნას ქართული სიმღერისა და ცეკვის ანსამბლები, დააარსოს ახალგაზრდული მოძრაობა «ლაზარეს» ფონდი და სხვ. «ლაზარეში» გაერთიანებულია 70 ახალგაზრდა.

ამჟამად მოსკოვში ოფიციალურად რეგისტრირებული ქართველთა 20-ზე მეტი საზოგადოებრივი გაერთიანებიდან, რუსეთსა და საქართველოში პოლიტიკური და ეთნოსოციალური სიტუაციის ცვლილებათა გათვალისწინებით, მეტ-ნაკლები აქტიურობით თავის მოღვაწეობას განაგრძობს 13 გაერთიანება.

**IV თავი \_ ქართული ნაციონალური ზოგადსაგანმანათლებლო საშუალო სკოლები მოსკოვში.** ნაციონალურ სკოლებს მოსკოვში ხანგრძლივი ისტორია აქვს. XX საუკუნის 20-იან წლებში მოსკოვში 70-ზე მეტი სახელმწიფო ნაციონალური საგანმანათლებლო დაწესებულება იყო. 30-იანი წლების დასაწყისიდან მათი რაოდენობა შემცირდა და საქმიანობა შეიზღუდა, ხოლო 1938 წ. სსრ კავშირის მთავრობის დადგენილებით საერთოდ აიკრძალა.

XX ს-ის 80-იან წლებში ყოფილი სსრ კავშირის სივრცეში რადიკალური გარდაქმნების, ეთნოსთა შორის ურთიერთობათა „დარეგულირების“ სახელმწიფო მონოპოლიური აპარატის მოშლის და დემოკრატიული ტრადიციების ნაკლებობის ფონზე გაჩნდა ეთნიკური ნაციონალიზმის აღზევების რეალური საფრთხე. ამ ნეგატიური ტენდენციების გადალახვის და ეროვნებათა შორის ურთიერთობათა ჰარმონიზაციის ერთ-ერთი ბუნებრივი მექანიზმია განათლების სისტემა.

XX ს-ის 80\_90-იანი წლების მიჯნაზე მოსკოვის მთავრობა, მის მიერ დემოკრატიული ღირებულებების უპირველესობის აღიარების შესაბამისად, ცდილობდა თავისი მრავალეროვანი მოსახლეობის ეთნოკულტურული და ეთნოსაგანმანათლებლო მოთხოვნების დაკმაყოფილებას. ამიტომ ყოველმხრივ ხელს უწყობდა სხვადასხვა ტიპის ნაციონალური განათლების დაწესებულებების, მათ შორის, ზოგადსაგანმანათლებლო ნაციონალური სკოლების დაარსება-აღდგენას.

1992 წლის 10 ივლისს მიღებული რუსეთის ფედერაციის კანონი „განათლების შესახებ“ მოსკოვის განათლების სისტემის ნაციონალური დაწესებულებების ფუნქციონირების სამართლებრივი საფუძველი გახდა. ყველა ნაციონალურ სკოლას ნება დაერთო წარემართა სწავლების პროცესი ინდივიდუალური მოდელით, რუსეთის ან თავისი ქვეყნის განათლების საბაზისო პროგრამების გათვალისწინებით.

ამ პერიოდის მოსკოვის ნაციონალური განათლების ძირითადი ფორმების განხილვისას შეიძლება გამოიყოს სკოლების რამდენიმე პრინციპულად განსხვავებული ტიპი: ეთნოკულტურული კომპონენტის მქონე ზოგადსაგანმანათლებლო საშუალო სკოლები, ნაციონალურ-კულტურული სკოლები და პოლიკულტურული (მრავალნაციონალური და მრავალკულტურული) სკოლები.

ქართული ნაციონალური სკოლები მიეკუთვნებიან ორ ტიპს:

- ეთნოკულტურული (ქართული) კომპონენტის მქონე ზოგადსაგანმანათლებლო საშუალო სკოლები, რომლებსაც აფინანსებს სახელმწიფო (მოსკოვის განათლების დეპარტამენტი);
- ქართული ნაციონალური კერძო სკოლები \_ ლიცეუმები.

პირველ ტიპს მიეკუთვნებიან მოსკოვის ცენტრალური ადმინისტრაციული ოკრუგის <sup>1</sup>1331 (დირექტორი ა. კერესელიძე) და ჩრდილოეთის ადმინისტრაციული ოკრუგის <sup>1</sup>223 (დირექტორი დ. მაქაცარია) ზოგადსაგანმანათლებლო საშუალო სკოლები. <sup>1</sup>1331 სკოლაში ქართულ სექტორზე სწავლობს 450-ზე მეტი მოსწავლე, ხოლო <sup>1</sup>223 სკოლაში \_ 300-მდე. ორივე სკოლაში სწავლება მიმდინარეობს ეთნოკულტურული კომპონენტის მქონე ზოგადსაგანმანათლებლო საშუალო სკოლებისათვის განკუთვნილი

რუსეთის საბაზისო პროგრამებით, ინტეგრირებული და საავტორო პროგრამებით, რომლებსაც ადგენს თითოეული პედაგოგი და ამტკიცებს მოსკოვის განათლების დეპარტამენტი, ხოლო ეთნოკულტურული კომპონენტის მომცველი საგნების (ქართული ენა და ლიტერატურა, საქართველოს ისტორია, საქართველოს კულტურის ისტორია) სწავლება ხდება საქართველოს განათლების სამინისტროს მიერ დამტკიცებული პროგრამებით. ორივე სკოლასთან შექმნილია კულტურულ-საგანმანათლებლო ცენტრები და დამატებითი (კლასგარეშე) განათლების ფართო ქსელი, რომლებშიც დღეს ძირითადად თავმოყრილია განათლების ეთნოკულტურული კომპონენტი.

მეორე ტიპს მიეკუთვნებიან ქართული ნაციონალური კერძო სკოლები – ლიცეუმები. პირველი ასეთი სკოლა – «ხ. კვარაცხელიას სახ. ქართული ლიცეუმი» – შეიქმნა 1993 წლის 31 მაისს. მისი დამფუძნებლები იყვნენ ნოდარ, ხათუნა და ნანა კვარაცხელიები და მოსკოვის ქართული სათვისტომო (ლიცეუმის დირექტორი ნოდარ კვარაცხელია). ლიცეუმი ფუნქციონირებდა მოსკოვის 1311 ზოგადსაგანმანათლებლო საშუალო სკოლაში და მასში სწავლობდა აფხაზეთიდან ლტოლვილი 300-მდე ბავშვი. მეორე სკოლა – ქართული ლიცეუმი «კოლხეთი» 1997 წელს დაარსდა მოსკოვის 1633 ზოგადსაგანმანათლებლო საშუალო სკოლის შენობაში (დირექტორი და დამფუძნებელი ვ. ბაღდავაძე). 2000 წლის სექტემბრისათვის ლიცეუმი გადავიდა მოსკოვის ოლქის ქ. ლუბერცის 110 ზოგადსაგანმანათლებლო საშუალო სკოლაში. თავდაპირველად ლიცეუმში 75 მოსწავლე იყო. 2003 წელს მოსკოვში, მეტრო «კახოვსკაიასთან» გაიხსნა ამ ლიცეუმის ფილიალი (დირექტორი ი. ჭელიძე), სადაც სწავლობდა 100-ზე მეტი მოსწავლე. ნაციონალური სკოლების ამავე ტიპს ეკუთვნის მესამე სკოლა – ქართული ლიცეუმი «აფხაზეთი», რომელიც დაფუძნდა 2000 წლის 4 აგვისტოს აფხაზეთიდან ლტოლვილი პედაგოგების ინიციატივით მოსკოვის 1421 ზოგადსაგანმანათლებლო საშუალო სკოლის ბაზაზე (დირექტორი ე. კოკაია). ლიცეუმში 120 მოსწავლე სწავლობდა.

სამივე ლიცეუმში სწავლება ძირითადად მიმდინარეობდა ქართულ ენაზე საქართველოს განათლების სამინისტროს მიერ დამტკიცებული სასწავლო პროგრამებით. ზოგიერთი საგანი კი (რუსული ენა და ლიტერატურა, რუსეთის ისტორია, მოსკოვმცოდნეობა) ისწავლებოდა რუსულ ენაზე, რუსეთის განათლების დეპარტამენტის საბაზისო სასწავლო პროგრამების მიხედვით.

როგორც ეთნოკულტურული (ქართული) კომპონენტის მქონე ზოგადსაგანმანათლებლო საშუალო სკოლებს, ასევე ქართულ ლიცეუმებს მუდმივი კავშირი აქვთ მოსკოვში არსებულ საზოგადოებრივ გაერთიანებებთან. ამ გაერთიანებათა უმრავლესობა აქტიურად მონაწილეობს მათ საქმიანობაში, ეხმარება საჭირბოროტო საკითხების მოგვარებაში, არსებული პრობლემების გადაწყვეტაში, კლასგარეშე მუშაობისა და ეროვნული ღონისძიებების ორგანიზებაში.

1994 წელს, ეთნოსოციალური ვითარების გათვალისწინებით, მოსკოვის განათლების წამყვანმა მეცნიერებმა სპეციალური ჟურნალების ფურცლებზე დააყენეს საერთო რუსულ სოციოკულტურულ კონტექსტში მოსკოვში მცხოვრები ყველა ეროვნების ჩართვისა და, ამავე დროს, ნაციონალური კულტურის სათავეებთან მათი კავშირის შენარჩუნების აუცილებლობის საკითხი, რამაც შემდგომში ასახვა ჰპოვა მოსკოვის განათლების დეპარტამენტის შესაბამის კონცეფციაში, რომელიც ითვალისწინებდა ნაციონალური სკოლების სასწავლო პროგრამების შინაარსისა და სწავლების ენის შეცვლას. ასე მაგალითად, თუ ეთნოკულტურული (ქართული) კომპონენტის მქონე

ზოგადსაგანმანათლებლო საშუალო სკოლებში 90-იანი წლების ბოლომდე, გარდა რუსული ენისა და ლიტერატურის და რუსეთის ისტორიისა, ყველა საგანი ქართულად (ქართული სახელმძღვანელოებით) ისწავლებოდა, შემდეგ კი – 2005 წლამდე ორ ენაზე – ქართულად და რუსულად, დღეს, ეთნოკულტურული (ქართული) კომპონენტის მომცველი საგნების გარდა, ყველა საგნის სწავლება მიმდინარეობს რუსულ ენაზე. ნაციონალური საგნებისათვის ზოგადსაგანმანათლებლო სექტორში გამოყოფილი საათები შემცირებულია, მაგრამ ფაკულტატიური და დამატებითი (კლასგარეშე) განათლების ფორმების განვითარების ხარჯზე სკოლებს საშუალება ეძლევათ გააღრმავონ ბავშვების ცოდნა თავისი სამშობლოს ისტორიის, ლიტერატურისა და კულტურის დარგში და არ მოწყდნენ საკუთარ ეროვნულ ფესვებს. ამასთანავე, ნაციონალური ხელოვნების, რეწვის, მხატვრული თვითმოქმედების განვითარების, ეროვნული კულტურისა და ისტორიის სიღრმისეული შესწავლის მიზნით სკოლებს გამოეყო დამატებითი სამტატო ერთეულები.

რაც შეეხება ნაციონალურ (ქართულ) კერძო სკოლებს – ლიცეუმებს, მათ არსებობას სერიოზული საფრთხე დაემუქრა. 2004 წელს მოსკოვის მთავრობის კანონით აიკრძალა მოსკოვის სკოლების შენობაში მეორე ცვლაში კერძო სკოლების ფუნქციონირება. ამის შედეგად დაიხურა ყველა ქართული ლიცეუმი, გარდა მოსკოვის ოლქში, ქ. ლუბერციში არსებული ლიცეუმ «კოლხეთისა». ლიცეუმმა «აფხაზეთმა», რუსულ მხარესთან ხანგრძლივი მოლაპარაკების შედეგად, ერთი წლის უმოქმედობის შემდეგ (2005 წლის ნოემბერში) განაახლა მუშაობა. ორივე ლიცეუმში დღეს სწავლების პროცესი ჯერჯერობით ქართულ ენაზე მიმდინარეობს, ხოლო საქმის წარმოება, მოსკოვის განათლების დეპარტამენტის მოთხოვნით, რუსულ ენაზე ხდება. ხ. კვარაცხელიას სახ. ქართულმა ლიცეუმმა და ლიცეუმ «აფხაზეთის» ფილიალმა შეწყვიტეს არსებობა.

ამჟამად მოსკოვის განათლების დეპარტამენტი აგრძელებს მუშაობას ნაციონალური სკოლების განვითარების ახალ პროექტებსა და პერსპექტივებზე. მრავალმილიონიანი პოლიეთნიკური მეგაპოლისისათვის ერთაშორისი ურთიერთობების ჰარმონიზაციის ფაქტორის მნიშვნელობის გათვალისწინებით მოსკოვის მთავრობამ შესაძლოა უახლოეს დროში გამოიწვიოს განათლების ახალი ფორმები, რაც არა მარტო უზრუნველყოფს პიროვნების, როგორც მოცემული ნაციონალური კულტურისა და ტრადიციის წარმომადგენლის, თვითიდენტიფიკაციის შესაძლებლობას, არამედ შექმნის განსხვავებულ კულტურულ გარემოცვასთან თანასწორუფლებიან დიალოგში და თანამედროვე მსოფლიო ზოგადსაკაცობრიო პროცესებში მისი ჩართვის პირობებს.

### ძირითადი დასკვნები

1. მოსკოვში სხვადასხვა პერიოდში შექმნილი ქართველთა საზოგადოებრივი გაერთიანებების მოღვაწეობა საქართველო-რუსეთის ურთიერთობათა ისტორიული განვითარების ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს ასპექტს წარმოადგენს.
2. XIX ს-ის მეორე ნახევრიდან ოქტომბრის გადატრიალებამდე მოსკოვში მოქმედმა სამმა საზოგადოებრივმა გაერთიანებამ – მოსკოვის საიმპერატორო უნივერსი-

ტეტთან არსებულმა «ქართველ სტუდენტთა სათვისტომომ», «ქართველთა საზოგადოებამ მოსკოვში» და მოსკოვის საიმპერატორო უნივერსიტეტთან არსებულმა «ი. ჭავჭავაძის სახ. ქართული კულტურის მოყვარულთა სტუდენტურმა წრემ» – დიდი როლი შეასრულეს საქართველოს სამეცნიერო-ტექნიკური პოტენციალის ჩამოყალიბებაში, ქართული საზოგადოებრივი აზრის აღორძინებასა და განვითარებაში. ამ გაერთიანებების მიზანდასახულმა და კარგად ორგანიზებულმა საქმიანობამ ხელი შეუწყო რუსეთში მცხოვრები ქართველების ეროვნული თვითშეგნების შენარჩუნებას, მოსკოვის ქართული დიასპორის სხვადასხვა თაობების გაერთიანებას, სამშობლოს მიმართ ეროვნული პასუხისმგებლობის განმტკიცებას, ქართველი ხალხის ისტორიის, ეთნოგრაფიისა და კულტურის მიმართ რუსეთის საზოგადოების ინტერესისა და პატივისცემის გაღვივებას, საქართველოსა და რუსეთს შორის კულტურული კავშირების გაღრმავებას.

3. XX ს-ის 80-იანი წლების შუახანებში საბჭოთა კავშირში დემოკრატიული გარდაქმნების დაწყებისთანავე საზოგადოებრივ და პოლიტიკურ ასპარეზზე გამოვიდნენ ახლებურად მოაზროვნე ადამიანები, რომლებმაც მიზნად დაისახეს ტოტალიტარულ სისტემაში საუკუნეების მანძილზე მცხოვრები ხალხების ეროვნული თვითშეგნების გამოღვიძება და საზოგადოებრივ-პოლიტიკურ პროცესებში მათი აქტიური ჩაბმა. ასეთ ადამიანთა რიცხვს მიეკუთვნებიან მოსკოვის ქართული დიასპორის წარმომადგენლები, რომელთა ძალისხმევით უკვე 1987 წელს შეიქმნა პირველი ქართული საზოგადოებრივი გაერთიანება «რუსეთისა და საქართველოს ისტორიისა და კულტურის ძეგლთა დაცვის მოყვარულთა გაერთიანება «ძალისა» (შემდგომში – «რუსეთ-საქართველოს მეგობრობის საზოგადოება – «ძალისა»), ხოლო 1989 წლის 9 აპრილის მოვლენებთან დაკავშირებით – ნებაყოფლობითი საზოგადოებრივი გაერთიანება «მოსკოვის ქართული სათვისტომო».
4. 1992 წელს მოსკოვში შექმნილმა ნებაყოფლობითმა თვითმართვადმა საგანმანათლებლო საზოგადოებრივმა გაერთიანებამ «ქართველთა საზოგადოებამ რუსეთში» აფხაზეთის ტრაგედიასა და მოსკოვში ლტოლვილების მოზღვავებასთან დაკავშირებით მკვეთრად შეიცვალა თავისი «არაპოლიტიკური» ორიენტაცია და აქტიურად ჩაება საპროტესტო აქციებში, ინფორმაციულ ომში და საქველმოქმედო საქმიანობაში.
5. გასული საუკუნის 80\_90-იანი წლებიდან დღემდე მოსკოვში შექმნილ ყველა საზოგადოებრივ გაერთიანებას, გარდა საერთო მიზნებისა (დიასპორის ხელმოკლე წევრებისათვის მატერიალური დახმარების გაწევა, მშობლიური ენის, ეროვნული კულტურისა და ტრადიციების შენარჩუნება, საქართველოსა და რუსეთს შორის კულტურული კავშირების აღდგენა), აქვს კიდევ განსხვავებული ამოცანები, მაგალითად, ეროვნული კულტურულ-საგანმანათლებლო დაწესებულებების შექმნა (ქართველთა საზოგადოება რუსეთში, მოსკოვის ქართული სათვისტომო, დიასპორების ხელშემწყობი ფონდი «კრედო»); ნიჭიერი ბავშვებისა და შემოქმედებითი ახალგაზრდობისათვის დახმარების გაწევა (ქართველთა საზოგადოება რუსეთში, დიასპორების ხელშემწყობი ფონდი «კრედო»); საგამომცემლო საქმიანობა (ქართველთა საზოგადოება რუსეთში, მოსკოვის ქართული სათვისტომო, დიასპორებთან ურთიერთობისა და ეროვნული თანხმობის საზოგადოებრივი ცენტრი); უფასო სამართლებრივი და სოციალური დახმარება, ადამიანთა უფლებების დაცვა (ქართველთა საზოგადოება რუსეთში, დიასპორების

ხელშემწყობი ფონდი «კრედო»); პოლიტპატიმრების ინტერესების დაცვა (ქართველთა საზოგადოება რუსეთში, დიასპორებთან ურთიერთობისა და ეროვნული თანხმობის საზოგადოებრივი ცენტრი); ვაჭრობის, ეკონომიკის, მეცნიერების, ტექნიკისა და ეკოლოგიის სფეროში საქართველოსა და რუსეთს შორის თანამშრომლობის ორგანიზება (საქართველოსთან მეგობრული, კულტურული და საქმიანი თანამშრომლობის საერთაშორისო ასოციაცია); აფხაზ და ქართველ ბიზნესმენებს შორის საქმიანი კონტაქტების, რუს მეწარმეებთან თანამშრომლობის დამყარება (საზოგადოებრივი მოძრაობა «დაბრუნება»); აფხაზეთში მიმდინარე პროცესებზე ობიექტური ინფორმაციის გავრცელება (ქართველთა საზოგადოება რუსეთში, საერთაშორისო საინიციატივო ჯგუფი «აფხაზეთი», საზოგადოებრივი ლაბორატორია: ქართული დიასპორის სამოქალაქო ჯგუფი) და სხვ.

6. XX ს-ის 90-იანი წლებიდან დღემდე მოსკოვში არსებობს ორი ტიპის ქართული ნაციონალური ზოგადსაგანმანათლებლო საშუალო სკოლები: ეთნოკულტურული (ქართული) კომპონენტის მქონე სკოლები (სახელმწიფო დაფინანსებით) – მოსკოვის ცენტრალური ადმინისტრაციული ოკრუგის <sup>1</sup>1331 და ჩრდილოეთის ადმინისტრაციული ოკრუგის <sup>1</sup>223 სკოლები, და ქართული ნაციონალური კერძო სკოლები – ლიცეუმები: ხ. კვარაცხელიას სახ. ქართული ლიცეუმი, ქართული ლიცეუმები – «კოლხეთი» და «აფხაზეთი». ქართული სკოლების ძირითად კონტინგენტს შეადგენენ ლტოლვილი ბავშვები, რომელთა მშობლებს სამშობლოში უახლოეს დროში დაბრუნების იმედი ჰქონდათ და ადგილობრივ სოციო-კულტურულ გარემოში აქტიურ ჩართვას არ ჩქარობდნენ.

ქართული ნაციონალური სკოლების, როგორც საზოგადოებრივი გაერთიანებების ერთ-ერთი ფორმის, მდგომარეობა უშუალოდაა დამოკიდებული 90-იანი წლების მიწურულს რუსეთის ფედერაციის და, შესაბამისად, მოსკოვის მთავრობის ნაციონალური პოლიტიკის პრინციპების ტრანსფორმაციაზე.

7. XX ს-ის 80\_90-იანი წლების მიჯნაზე მოსკოვის მთავრობა, მის მიერ დემოკრატიული ღირებულებების უპირველესობის აღიარების შესაბამისად, ცდილობდა თავისი მრავალეროვანი მოსახლეობის ეთნოკულტურული და ეთნოსაგანმანათლებლო მოთხოვნილებების დაკმაყოფილებას და ყოველმხრივ ხელს უწყობდა ნაციონალური განათლების დაწესებულებების, მათ შორის, ნაციონალური სკოლების, დაარსება-აღდგენას. ამ პერიოდში თითოეულ ნაციონალურ სკოლას მიეცა საშუალება რუსეთის და თავისი ქვეყნის განათლების საბაზისო პროგრამების მოთხოვნების გათვალისწინებით განეხორციელებინა სწავლების პროცესი მშობლიურ ენაზე ინდივიდუალური მოდელით; თავისი პასუხისმგებლობით შეემუშავებინა პროგრამები, სადაც სრულად უნდა ყოფილიყო წარმოდგენილი ნაციონალური კულტურის სიმდიდრეები, ტრადიციები, ქცევის სოციალური ნორმები და ა.შ.

8. 90-იანი წლების შუახანიდან მოსკოვის სამეცნიერო-პედაგოგიურ წრეებში გაისმა კრიტიკა ნაციონალური სკოლების სასწავლო პროგრამებისა და მათი კრიტერიალური ბაზის არასრულყოფილების და თავად სკოლების «იზოლაციონისტური» მიმართულების შესახებ. ხაზგასმული იყო მოსკოვში მცხოვრები ყველა ეროვნების ახალგაზრდა თაობის წარმომადგენელთა საერთო რუსულ სოციო-კულტურულ კონტექსტში ჩართვის აუცილებლობა. 90-იანი წლების ბოლოს ამას მოჰყვა ნაციონალური კომპონენტის ძირითადი საგნობრივი შემადგენლობის

შემცირება და მისი რეალიზაცია ფაკულტატიური და დამატებითი (კლასგარეშე) განათლების ფორმით. მოსკოვის მთავრობის და, შესაბამისად, მოსკოვის განათლების დეპარტამენტის პოლიტიკის პრინციპები ნაციონალური სკოლების მიმართ მკვეთრად შეიცვალა, რასაც ადასტურებს 2000\_2005 წლებში რუსეთის ფედერაციისა და მოსკოვის მთავრობების მიერ მიღებული შესაბამისი დადგენილებები.

9. დღეს მოსკოვში არსებული განათლების ეთნოკულტურული (ქართული) კომპონენტის მქონე სკოლებში ყველა საგნის სწავლება გადაყვანილია რუსულ ენაზე, გარდა ეთნოკულტურული კომპონენტის მომცველი საგნებისა. ამ საგნებისათვის ზოგადსაგანმანათლებლო სექტორში გამოყოფილი საათები შემცირებულია. ამის სანაცვლოდ გაზრდილია ფაკულტატიური და დამატებითი (კლასგარეშე) განათლების წილი. ამ მიზნით სკოლებს გამოეყოთ დამატებითი საშტატო ერთეულები.

კერძო ნაციონალური სკოლა-ლიცეუმებიდან ხ. კვარაცხელიას სახ. ქართულმა ლიცეუმმა და ლიცეუმ «აფხაზეთის» ფილიალმა შეწყვიტეს არსებობა. დღეისათვის ფუნქციონირებს მხოლოდ ორი ლიცეუმი – «კოლხეთი» და «აფხაზეთი».

10. ამჟამად მოსკოვში ოფიციალურად რეგისტრირებული 20-ზე მეტი საზოგადოებრივი გაერთიანებიდან მეტ-ნაკლები ინტენსიურობით ფუნქციონირებს 13. უმრავლესი მათგანის მიზნები და სამოქმედო გეგმები, მიმდინარე პოლიტიკური პროცესებისა და ძალთა თანაფარდობის გათვალისწინებით, უფრო ადეკვატური და რეალური გახდა: მეტი ყურადღება ეთმობა ჩატარებული და დაგეგმილი ღონისძიებებისათვის დამატებითი შემოქმედებითი პოტენციალის მინიჭებას, დესტრუქციული პოლიტიკური და ეთნოსოციალური ენერჯის პოზიტიურ მოღვაწეობაში გადაყვანას, ეროვნული თვითშეგნების გაღრმავებას და, იმავდროულად, სხვა ეროვნებათა წარმომადგენლებთან მეგობრობისა და თანამშრომლობის ტრადიციების განმტკიცებას. წინა პლანზე წამოიწია მსოფლიო საზოგადოებრიობისათვის საქართველოს შესახებ ობიექტური ინფორმაციის დროულად მიწოდების პრობლემა, რასაც, ზოგიერთი ქვეყნის მასმედიის საჯარო არაობიექტური, ზოგჯერ კი ცილისმწამებლური გამოხდომების ფონზე, უდიდესი მნიშვნელობა აქვს საერთაშორისო ასპარეზზე საქართველოს პრესტიჟის განმტკიცებისათვის.

### დისერტაციის თემაზე გამოქვეყნებული შრომების სია

1. ქ. ჩალათაშვილი, ქართველთა საზოგადოებები მოსკოვში მე-19 საუკუნის მეორე ნახევარსა და მე-20 საუკუნის დამდეგს. კავკასიის მაცნე, N12, 2005, გვ.96\_101.
2. ქ. ჩალათაშვილი, ქართველთა საზოგადოებრივი გაერთიანებები მოსკოვში XX საუკუნის ბოლოს და XXI საუკუნის დასაწყისში. კავკასიის მაცნე, N14, 2006, გვ.99\_111.
3. К. Чалаташвили, Грузинские образовательные учреждения в Москве. Кавказоведение, №10, 2006, с.20–30.

**Институт истории и этнологии Ив. Джавахишвили**

*На правах рукописи*

**Кетеван Чалаташвили**

**Деятельность грузинских общественных  
объединений в Москве**

**Специальность – 07.00.01. – История Грузии**

**А В Т О Р Е Ф Е Р А Т**

**диссертации, представленной на соискание ученой степени  
кандидата исторических наук**

**Тбилиси  
2006**

Диссертация выполнена в Институте истории и этнологии Ив. Джавахишвили



Научный руководитель: доктор исторических наук,  
профессор **Константин Антадзе**

Официальные оппоненты: 1. доктор исторических наук  
**Александр Даушвили (07.00.01.)**  
2. кандидат исторических наук  
**Звиад Кобахидзе (07.00.01.)**

Защита диссертации состоится "24" ноября 2006 г. в "13" часов на заседании диссертационного совета НН 007. № 02 Института истории и этнологии Ив. Джавахишвили

Адрес: 0109 Тбилиси, ул. П. Меликишвили, 10

С диссертацией можно ознакомиться в библиотеке Института истории и этнологии Ив. Джавахишвили (0109 Тбилиси, ул. П. Меликишвили, 10)

Автореферат разослан " \_\_\_\_\_ " октября 2006 г.

Ученый секретарь диссертационного совета,  
доктор исторических наук

К. Хуцишвили

### **Общая характеристика работы**

**Актуальность темы исследования.** Вопросы взаимоотношений с соседними странами особенно остро стоят перед малыми государствами.

Издревле среди множества проблем национальной безопасности Грузии важнейшей была и есть соседство с большими, сильными странами. На протяжении веков Грузия, представляя собой сферу переплетения интересов различных империй, всегда стояла (и сегодня стоит) перед задачей сохранения государственности и необходимостью постоянных поисков оптимальных путей и средств для нормального развития. Поэтому, в условиях существования в международной системе иерархии сил, искушения сильного навязать свою волю слабому соседу, актуальность изучения и соответствующей оценки любого вида деятельности, направленной на налаживание и укрепление добрососедских, либо приемлемых, с точки зрения государственной безопасности, взаимоотношений, не может быть поставлена под сомнение.

Отношения между Грузией и Россией начались с единичных контактов еще в X в. С созданием в Москве грузинских поселений (конец XVII – начало XVIII вв.) эти отношения существенно расширились, а с начала XIX в. переросли в совместное существование сперва в рамках царского самодержавия, а затем (XX в.) – коммунистической империи. И хотя для Грузии это было насильственным, политически принудительным объединением, социальные, родственные либо культурные связи между русским и грузинским народами, особенно между их прогрессивно мыслящими представителями, стали настолько глубокими, что даже сегодня, когда у обеих сторон (особенно у Грузии) накопилось друг к другу так много претензий и обид, эти связи до конца не разорваны, чему всегда способствовали усилия живущих в Москве грузин. Именно их созидательная деятельность является одним из важных аспектов реализации грузино-русских отношений; именно они на разных этапах исторического развития нашей страны внесли весомый вклад в углубление этих отношений, объединение разных поколений грузинской диаспоры и сохранение их национального самосознания.

Свои цели имели представители грузинской диаспоры в Москве в XVIII в., новые задачи пытались решить созданные в XIX в. грузинские общественные объединения, перед новыми вызовами оказались созданные в конце XX в. и начале XXI в. грузинские общественные объединения в Москве. Соответственно менялись содержание мероприятий, направленных на укрепление грузино-русских отношений и, в то же время, на защиту национальных интересов, а также методы реализации поставленных целей, что обуславливает актуальность изучения опыта этих обществ, особенно сегодня, на этапе перехода от тоталитарного режима к построению демократического, гражданского общества, для которого характерны вспышки межэтнической напряженности, проявления сепаратизма и "великодержавной" ностальгии.

Актуальность диссертационной работы обуславливает и то, что в ней изучены деятельность основанных в конце XX в. в Москве грузинских национальных общеобразовательных средних школ, условия их функционирования на фоне образовательной политики Правительства Москвы, перспективы их

развития, вклад в дело воспитания у молодого поколения грузинской диаспоры чувства национального самосознания, уважения и любви к далекой родине.

**Предметом исследования** являются функционирующие в Москве во второй половине XIX в. и начале XX в., а также, в конце XX в. и по сей день грузинские независимые общественные объединения, включая основанные в конце XX в. в Москве грузинские национальные общеобразовательные средние школы, их деятельность, проблемы и перспективы.

**Цель и задача исследования.**

- Изучение деятельности существующих в Москве во второй половине XIX в. и начале XX в., а также с 80-х годов XX в. по сей день грузинских общественных объединений; оценка роли их деятельности в объединении грузинской диаспоры, воспитании у нового поколения национального самосознания, чувства национальной принадлежности и, наряду с этим, четкого понимания необходимости включения в общерусский социокультурный контекст, укрепления и расширения связей с представителями инокультурных групп населения многонационального мегаполиса;
- Изучение деятельности грузинских национальных общеобразовательных средних школ, существующих с конца XX в. по сей день в Москве, условия и особенности их функционирования в рамках меняющихся концепций (принципов) московской образовательной системы.

**Новизна исследования.**

Впервые в научной литературе на основе добытых автором первоисточников (архивные материалы, положения, уставы, планы, отчеты, протоколы заседаний общественных объединений) специально изучена деятельность грузинских общественных объединений, основанных в Москве во второй половине XIX в. и начале XX в., а также в конце XX в. и начале XXI в.

Впервые изучена деятельность различного типа московских национальных (грузинских) общеобразовательных средних школ, основанных в конце XX в. усилиями инициативных групп либо общественных объединений грузинской диаспоры; проанализированы обстоятельства их создания и особенности функционирования, а также специфика процесса обучения; дана попытка оценки перспектив их существования.

**Практическое значение работы.** Диссертационная работа существенно расширяет наши знания о характере деятельности наших соотечественников в Москве в совершенно не похожие друг на друга периоды развития грузинско-российских отношений, о причинах появления разновременной грузинской диаспоры и ее понимании своей ответственности перед отчизной и усилиях, направленных не только на сохранение национальной принадлежности, но и на ознакомление широкой русской общественности с историей Грузии, ее культурными ценностями и традициями, на объективное освещение происходивших в тот или иной отрезок времени событий, разъяснение их подлинных причин.

Результаты изучения деятельности функционирующих сегодня в Москве грузинских общественных объединений высвечивают жизненно важные

проблемы грузинской диаспоры, которая требует большего внимания со стороны Грузинского государства, чтобы избежать реальной опасности отчуждения молодого поколения диаспоры от своей исторической родины, а для самой Грузии – окончательной потери тысяч и тысяч граждан.

Результаты исследования могут быть использованы при составлении учебников по новейшей истории для средних школ и вузов.

**Апробация работы.** Диссертационная работа рассмотрена, одобрена и рекомендована к защите на заседании Отдела новой истории Института истории и этнологии Ив. Джавахишвили 14 июня 2006 г. (протокол № 7).

Основные положения диссертации отражены в трех научных статьях, список которых прилагается к автореферату.

Часть диссертационной работы была доложена на международной конференции "Грузинская диаспора – мост к международному сообществу" 27 мая 2006 года (Тбилисский государственный университет Ив. Джавахишвили).

**Структура работы.** Диссертационная работа состоит из введения, четырех глав и общих выводов. Главы разделены на параграфы. К работе прилагается список использованной литературы и первоисточников.

### **Краткое содержание работы**

**Введение.** Во введении диссертационной работы представлены актуальность и новизна темы, предмет, цель и задачи исследования и практическое значение полученных результатов.

**Глава I – Краткий обзор истории изучения грузинско-российских отношений.** В главе представлена сжатая ретроспектива научной литературы, посвященной взаимоотношениям России и Грузии. Определенное внимание уделено особенностям развития этих отношений и тем факторам, которые обусловили существование в России (в частности, в Москве) грузинской диаспоры, начиная с 80-х гг. XVII в. вплоть до наших дней.

Основанное Арчилом II в 80-е гг. XVII в. и значительно расширенное Вахтангом VI в 20-е гг. XVIII в. так называемое грузинское поселение в Москве, в начале XIX в. утрачивает свое значение в качестве политического, культурно-просветительского и научного центра эмигрантов-патриотов. Трудно переоценить заслуги этого поколения эмигрантов перед отечеством. Их деятельность, как и деятельность существующих в Москве во второй половине XIX в. и начале XX в., а также с конца XX в. по сей день грузинских общественных объединений, является одним из важнейших аспектов исторического развития грузино-русских навязанных либо добровольных отношений.

Если многосторонней деятельности московского грузинского поселения и его ответвлений посвящен целый ряд фундаментальных либо общего характера исследований выдающихся грузинских историков XIX в., и особенно XX в. (Д. Бакрадзе, Н. Бердзенишвили, М. Броссе, Дж. Ватеишвили, М. Джанашвили, Г.

Паичадзе, Пр. Сихарулидзе, Э. Такаишвили, Ал. Хаханашвили и др.), то существующие в Москве со второй половины XIX в. вплоть до Октябрьского переворота грузинские общественные объединения, внесшие весомый вклад в формирование грузинского научно-технического потенциала, оживление и развитие грузинской общественной мысли, до сих пор специально не изучены. Исключением является "Студенческий кружок любителей грузинского искусства им. И. Чавчавадзе" при Московском императорском университете (1908), деятельностью которого посвящена I глава диссертационной работы Л. Годеридзе "История грузинских культурно-просветительских обществ" (1971).

В трудах исследователей грузинско-российских отношений в XIX в. и начале XX в. (Ц. Каландадзе, Вл. Татишвили и др.), где затронуты те или иные стороны деятельности грузинских обществ, внимание заострено на личном вкладе основателей этих обществ. Сами по себе эти сведения бесценны, однако они не дают возможности воссоздать полную картину деятельности этих общественных объединений.

Что касается функционирующих в Москве с конца 80-х гг. XX в. по сей день грузинских общественных объединений (включая московские грузинские общеобразовательные средние школы), они все еще не попали в сферу внимания грузинских историков. Весьма скудные, разрозненные и односторонние сведения об их существовании и деятельности можно найти лишь на страницах московской нецентральной прессы и в соответствующих материалах Московского департамента образования.

В этой же главе на фоне исторического развития грузинско-российских отношений представлена попытка анализа причин появления в Москве разновременной грузинской диаспоры и оценки места и роли грузинских эмигрантов в общественной жизни Москвы.

**Глава II – Грузинские общественные объединения в Москве во второй половине XIX в. и начале XX в.** Смена эпох ставила перед постоянно проживающими в Москве грузинами новые задачи. Лучшие представители "старой" грузинской диаспоры, наряду с заботой о сохранении национального самосознания, развитии национальной культуры и грузинской общественной мысли, укреплении культурных связей между Грузией и Россией, пробуждении интереса российского общества к истории, этнографии, экономике и культуре грузинского народа, просвещении населения Грузии, хорошо понимали значение подготовки высококвалифицированных национальных кадров для процветания далекой родины и не жалели усилий, оказывая посильную помощь приехавшим в Москву студентам-грузинам. Решать такие сложные проблемы можно было лишь объединенными усилиями.

В 70-е гг. XIX в. было официально зарегистрировано существовавшее при Московском императорском университете "Землячество грузинских студентов", в 1907 г. – "Общество грузин в России", а в 1908 г. – "Студенческий

кружок любителей грузинской культуры им. И. Чавчавадзе" при Московском императорском университете.

Изначальной целью создания **"Землячества грузинских студентов"** было оказание материальной помощи нуждающимся студентам-грузинам. Постепенно цели этого общества расширились. К началу XX в., кроме материального вспомоществования, "Землячество" всемерно способствовало духовному сближению студентов, проводило культурно-просветительские мероприятия.

Согласно уставу, численность членов "Землячества" не была ограничена. Вступить в общество могли все желающие, независимо от звания, партийности и имущественного ценза. От членов требовались лишь верность целям "Землячества", честное выполнение заданий, взаимоуважение.

Члены "Землячества" были едины в своих начинаниях и деятельности. Это была одна большая семья, где каждый заботился о другом. Особенно тепло относились к вновь прибывшим: подыскивали для них жилье, помогали в приобщении к университетской жизни, знакомили с жившими в Москве грузинами и студентами других национальностей.

Руководящим органом "Землячества" было правление – председатель, секретарь, 3-4 члена, из которых один был казначеем. Как правило, правление избирали в начале учебного года. "Землячество" неуклонно соблюдало устав, поэтому организационная сторона их деятельности всегда была на высоте.

Существовало несколько источников восполнения кассы "Землячества": членские взносы (один раз в году платили все, кроме беднейших студентов); пожертвования от частных лиц и организаций ("Землячеству" часто посылали деньги грузинские промышленники, состоятельные люди, культурно-просветительские организации); доходы от устраиваемых в разных городах России вечеров-концертов, где, кроме входных билетов, продавались грузинские книги, живописные полотна и т.д. В "грузинских вечерах" принимали участие и представители других национальностей, в том числе известные русские актеры и певцы.

"Землячество" проводило конференции, где студенты читали научные доклады по актуальным вопросам истории и культуры Грузии. Кроме того, проводимые "Землячеством" заседания и собрания, на которых часто присутствовали, а иногда и принимали участие выдающиеся представители русской интеллигенции, способствуя тем самым укреплению дружественных отношений между грузинским и русским народами, углублению взаимопонимания и взаимоуважения.

В конце XIX в. число грузинской молодежи, желающей получить высшее образование в Москве, резко возросло. Собранных "Землячеством" средств не хватало даже крайне нуждающимся студентам. Поэтому выдающиеся представители грузинской интеллигенции в Москве (известный актер и режиссер Ал. Сумбаташвили-Южин, видные ученые Ал. Хаханашвили и Ал. Джавахишвили, военный топограф, инженер-полковник Ив. Тулашвили, врачи – М. Зандукели, М. Асатиани, крупный промышленник и благотворитель Л.

Зубалашвили и др.) решили основать "**Общество грузин в Москве**". 3 мая 1907 г. Московская городская управа утвердила устав и зарегистрировала новое грузинское общественное объединение.

Руководящими органами Общества были общее собрание и правление. Общие собрания проводились не менее трех раз в году. По требованию правления или ревизионной комиссии, а также письменного обращения не менее одной пятой живущих в Москве членов Общества, можно было созывать чрезвычайное собрание. На общих собраниях рассматривали и утверждали годовичные отчеты, бюджет на следующий год, инструкции, выбирали правление, определяли размер годовых членских взносов, обсуждали поднятые отдельными членами вопросы и т.д. Общее собрание считалось правомочным, если на нем присутствовали более половины живущих в Москве членов. При рассмотрении особо важных вопросов (изменения в уставе Общества, приобретение имущества и др.) в работе собрания должны были участвовать не менее двух третей живущих в Москве членов.

Правление состояло из 5 членов, которых общее собрание избирало простым большинством голосов сроком на 3 года. Все члены правления имели равные права. В начале каждого года выбирали председателя, заместителя и казначея (последний заведовал имуществом Общества), библиотекаря, члена чрезвычайной комиссии. Обязанности правления определялись инструкцией общего собрания. Первым председателем правления Общества был избран Ал. Сумбаташвили-Южин.

Целью Общества грузин в Москве была забота о материальном обеспечении и духовном развитии своих членов, рациональном использовании ими свободного времени, изучение истории грузинской культуры и ознакомление с ней передового русского общества. В соответствии с уставом, Общество выдавало процентные или беспроцентные ссуды, особо нуждающимся членам оказывало единовременную, периодическую или постоянную помощь; подыскивало рабочие места; заботилось о том, чтобы члены Общества могли приобретать товары, продукты и лекарства в торговых точках и аптеках по низким ценам, получать бесплатно или по сравнительно низким ценам медицинские либо юридические советы; заботилось о воспитании и образовании грузинских детей, в том числе, сирот и т.п. Общество открыло библиотеку и читальню; печатало книги, брошюры и периодические издания; устраивало лекции, благотворительные концерты, балы, базары; создало для членов Общества условия (сняло специальное помещение) для общения в свободное время и игры в шахматы, шашки, бильярд и др.

Общество имело право открывать амбулатории, приюты, школы и детские сады, летние лагеря и санатории, столовые и буфеты, ссудные и сберегательные кассы. Каждым таким учреждением Общества руководила чрезвычайная комиссия.

Источниками средств Общества были одноразовые или ежегодные членские взносы, пожертвования членов или посторонних лиц, проценты с капитала Общества или ссудные проценты, вступительные взносы и пр.

Капитал Общества делился на основные, запасные, оборотные и специальные суммы (пожертвования). За тратами средств по целевому назначению был учрежден строгий контроль.

В 1908 г. при Московском императорском университете было создано еще одно общественное объединение – **"Студенческий кружок любителей грузинской культуры им. И. Чавчавадзе"**, инициатором создания которого был сын выдающегося грузинского историка Ф. Жордания – студент юридического факультета Московского университета Г. Жордания.

По просьбе грузинских студентов ученый совет университета руководителем и председателем Кружка назначил сотрудника университета Ал. Джавахишвили.

Главной целью этого Кружка было научное изучение грузинской культуры, истории, этнографии, литературы, фольклора, народной музыки и др. Деятельность Кружка, с одной стороны, способствовала пробуждению у оторванной от родины грузинской молодежи любви к национальной культуре и интереса к ее научному изучению, а с другой стороны, ознакомлению русского общества с историей и культурой Грузии.

Источниками средств Кружка являлись: вступительные и месячные взносы, размеры которых определяло общее собрание; поступления от публичных лекций, вечеров, которые в основном проводились в каникулярное время, и пожертвования. Высшим органом Кружка было бюро в составе 5 человек, которые избирались общим собранием сроком на один год.

В разные годы в деятельности Кружка принимали участие такие передовые представители русской и грузинской культуры и науки, как Ф. Островский, Ал. Сумбаташвили-Южин, Ф. Шаляпин, Л. Собинов, В. Качалов, А. Нежданова, Е. Ермолова, Е. Гоголева, Э. Такашвили, М. Джанашвили, Ф. Жордания, К. Абашидзе, Ш. Дадияни, В. Барнов, Д. Клдиашвили, З. Палиашвили, Д. Аракишвили, К. Маржданишвили и многие другие.

Студенческий кружок любителей грузинской культуры им. И. Чавчавадзе, как и Землячество грузинских студентов, а также Общество грузин в Москве, внес большой вклад как в дело подготовки грузинских научных кадров, так и популяризации грузинской культуры в России.

После окончания различных московских высших учебных заведений большинство грузинских студентов вернулось на родину, отдав приобретенные знания и свои способности развитию грузинской науки и культуры.

В октябре 1917 г. грузинские общественные объединения в Москве прекратили существование.

**Глава III – Грузинские общественные объединения в Москве в конце XX в. и начале XXI в.** В середине 80-х гг. XX в. даже для правительства



Советского Союза стала очевидной необходимостью и неизбежностью демократических преобразований. В повестке дня стала проблема возрождения национально-культурных ценностей, поскольку тоталитарная система, в стремлении расширить свое влияние, и за счет нивелирования обычаев, традиций объединенных в СССР народов утвердить новые "коммунистические" моральные и социальные нормы, нанесла огромный вред, прежде всего, процессу естественного развития национальной культуры этих народов. Поэтому с самого начала демократических преобразований у народов и этнических групп, обитающих на бескрайних пространствах Советского Союза, стали отчетливо прослеживаться тенденции к проявлению духовной самобытности, а также желание занять свое место в преобразующемся мире. Именно в это время на общественную и политическую арену вышли по-новому мыслящие люди, которые поставили перед собой цель пробудить у проживающих в Советском Союзе народов национальное самосознание и активно включить их в процессы общественно-политических преобразований. К числу таких людей с полным правом можно отнести представителей той части грузинского населения Москвы, усилиями которых уже в конце 80-х гг. прошлого столетия было создано первое грузинское общественное объединение, название которого – "Любительское объединение "Дзалиса" по охране памятников истории и культуры России и Грузии" – для тогдашнего советского правительства оказалось приемлемым. Вскоре, в связи с произошедшей в Тбилиси трагедией 9 апреля 1989 г., было создано еще одно независимое добровольное общество – "Московское грузинское землячество".

Фактически неуправляемый процесс распада СССР осложняло "оживление" этнических и религиозных противоречий, загнанных вглубь еще во времена царской, а затем Советской империи, а также проявления агрессивного сепаратизма. Кое-где (Фергана, Карабах, Абхазия и др.) этнические конфликты приобрели характер военных действий, была пролита кровь, появились человеческие жертвы, сотни тысяч людей были вынуждены покинуть родные места в поисках безопасности и защиты.

В особенно тяжелой ситуации оказалась Грузия. Потоки беженцев из Абхазии и Цхинвальского региона устремились в Россию, главным образом в Москву. По официальным данным только в Москве число беженцев из Грузии превысило 20 тыс., однако, согласно данным организационной группы созданного в 1994 г. в Москве "Комитета по делам беженцев", этот показатель достигает 60 тыс.

В условиях социальной напряженности, вызванной радикальными преобразованиями в России в начале 90-х годов, в Москве (а также в других городах России) началось объединение грузинского населения в различные целевые группы соответственно их политическим, правовым, социальным либо культурным интересам. Направленность и содержание деятельности этих объединений являются достаточно точным индикатором не только жизненно важных проблем психологического, политического и социального характера

оторванных от родины людей, но и отражением их отношения и видения происходящих в Грузии событий, что ясно прослеживается в трансформации целей и методов действия того или иного общественного объединения.

Принимая во внимание ограниченность объема автореферата, ниже, в сжатой форме рассматривается деятельность грузинских общественных объединений, основанных в Москве в конце XX в. и начале XXI в.

Как отмечалось выше, первым созданным в Москве в ноябре 1987 г. общественным объединением является "Любительское объединение "Дзалиса" по охране памятников истории и культуры России и Грузии", которое после реорганизации в 1992 г. было переименовано в **"Общество российско-грузинской дружбы "Дзалиса"**.

Основателями Общества являются Московское отделение Всероссийского общества охраны памятников истории и культуры и представители грузинской диаспоры в Москве. Органом коллективного управления является общее собрание, которое выбирает совет и председателя. В настоящее время Общество насчитывает свыше тысячи членов. Бессменным председателем является лингвист, поэт и композитор Т. Джандиери.

Целью общества "Дзалиса" является изучение истории многовековой дружбы русского и грузинского народов, их исторического и культурного наследия. Особое внимание "Дзалиса" уделяет памятникам, которые отражают российско-грузинские политические, религиозные и культурные связи в XV-XIX вв. (только в Москве таковых более 10-ти).

Усилиями членов "Дзалиса" 28 марта 1990 г. собор св. Георгия в Москве был официально включен в "Перечень вновь выявленных памятников истории и культуры", а 8 октября того же года он был передан "Братству православных грузин" с правом отправления богослужения на грузинском языке.

По инициативе Общества, для расширения благотворительной деятельности, в ведущих театрах и концертных залах Москвы, систематически проводятся концерты с участием знаменитых грузинских и русских актеров и музыкантов, выставки-продажи живописных работ грузинских художников и т.д.

"Дзалиса" имеет тесные связи с патриаршествами России и Грузии, всеми существующими в Москве грузинскими общественными объединениями, Московской мерией, аппаратами президентов России и Грузии, Всероссийским общественным движением "Православная Россия", общественной организацией "Народ", Союзом казаков России и др.

В связи с трагическими событиями в Тбилиси 9 апреля 1989 года московскими грузинами была сформирована инициативная группа, которая организовывала показ отснятых 9 апреля в Тбилиси видеоматериалов, встречи с грузинскими депутатами Верховного Совета СССР и представителями прогрессивной части русской интеллигенции; устраивала различные акции протеста (митинги, пикеты, голодовки и др.).

26 мая 1989 года инициативная группа провела учредительную конференцию, на которой было основано культурно-просветительское

благотворительное добровольное общественное объединение – **"Московское грузинское землячество"**. На этой же конференции были избраны руководящий орган – "дарбази" в составе 15 человек, и председатель – канд. мед. наук Д. Табагари. Через год была введена должность президента. Первым президентом был избран докт. хим. наук А. Коридзе. В настоящее время президентом "Землячества" является Т. Стуруа, вице-президентами – канд. биол. наук Д. Бериташвили и канд. филол. наук Р. Конджария.

Целью деятельности "Землячества" является: объединение усилий и возможностей его членов для удовлетворения культурных, социальных и религиозных потребностей вынужденно переселившихся в Москву граждан Грузии и сохранения их национального самосознания; пропаганда грузинской культуры, языка, обычаев, традиций, а также укрепление дружбы с проживающими в Москве другими народами и этническими группами.

В начале своей деятельности "Землячество" имело преимущественно характер политической организации. В настоящее время одним из основных направлений его деятельности является благотворительность. В 1993-1995 гг. "Землячество" осуществило целый ряд гуманитарных акций с целью оказания помощи беженцам из Абхазии. "Землячество" выдавало им свидетельство, которое в то время было единственным удостоверяющим личность документом; заботилось об изыскании рабочих мест для беженцев, устройстве их детей в детские сады и школы и др.

В 1990 году "Землячество" стало издавать газету "Грузинское слово" одновременно на грузинском и русском языках. В 1993 году вышел в свет литературный альманах "Золотое руно", что положило начало созданию издательства в "Землячестве". Прессслужба "Землячества" выпускает ежемесячный бюллетень "Грузинская тема в СМИ России".

В 1990 году был создан любительский грузинский драматический театр (руководитель Н. Беридзе), который в последние годы был преобразован в Грузинский театр комедии и драмы.

"Землячество" всячески способствовало и способствует основанию и развитию грузинских образовательных учреждений. Оно является одним из основателей "Грузинского лицея им. Х. Кварацхелия", оказывает систематическую помощь грузинскому лицей "Колхети" и другим лицеям в проведении интеллектуальных олимпиад и т.п.

"Землячество" систематически проводит литературные и музыкальные вечера, устраивает выставки-распродажи, встречи с известными людьми, осуществляет просветительскую деятельность. В 1998 году в "Землячестве" была создана единственная в Москве грузинская библиотека. В том же году были открыты курсы изучения грузинского языка (руководитель канд. филол. наук Р. Конджария), которые закончили более 200 иностранцев.

3 июля 1990 г. было основано **Региональное общество соотечественников "Аджария"** (основатели: инженеры Р. Саладзе, Ш. Кобаладзе; докт. юрид. наук Т. Чхеидзе; бизнесмены Дж. Ананидзе, О. Диасамидзе, Д. Беридзе;

экономист Г. Халваши). Президентом общества был избран Р. Саладзе, вице-президентом – О. Диасамидзе. Общество насчитывает более 250 членов. Органом управления является совет в составе 21 человека. Источниками финансирования являются членские взносы и пожертвования.

Целью общества является пропаганда грузинского языка, национальной культуры, традиций; улучшение и развитие межнациональных отношений в Москве; восстановление и укрепление культурных, экономических и научно-технических связей между Россией и Грузией.

В меру своих возможностей "Аджария" осуществляет благотворительную деятельность. Особое место в её деятельности занимает организация научных конференций по вопросам истории Грузии (в частности, Аджарии), российско-грузинских отношений, культурных связей между Россией и Грузией и др.

В 1992 г. в Москве было создано добровольное независимое просветительское общественное объединение **"Общество грузин в России"**, которое изначально не ставило перед собой политических целей. В настоящее время, в соответствии с уставом Общества, в различных регионах России функционируют 35 отделений, в которых объединено более 500 тыс. проживающих в Российской Федерации грузинских граждан.

В 1994 г. на первом отчетно-выборном собрании Общества были избраны президиум в составе 28 человек, президент – академик Академии наук Грузии, директор Института проблем управления Академии наук России **И. Прангишвили**, первый вице-президент, докт. техн. наук С. Цагареишвили и ответственный секретарь Н. Матуа. Были утверждены основные цели деятельности Общества: изучение истории и культуры грузинского народа, обмен информацией о достижениях грузинского народа и народов других стран в области науки, культуры и искусства, создание грузинских культурных и просветительских учреждений, издательское дело и благотворительность.

Однако, уже в самом начале деятельности перед Обществом встали нехарактерные для него проблемы: оказание помощи беженцам из Абхазии и Цхинвальского региона, организация акций протеста перед зданиями Парламента, Правительства, Министерств обороны и иностранных дел Российской Федерации, пикетирование здания Государственной думы. В средствах массовой информации Общество заявило громкий протест в связи с клеветническими обвинениями в адрес Грузии и необъективной оценкой некоторыми представителями государственной и военной элиты России событий в Абхазии. Используя все имевшиеся в его распоряжении средства (масмедиа, личные контакты, встречи), Общество призывало всех здравомыслящих людей в России и за рубежом к объективной оценке создавшегося в Абхазии положения, незамедлительному принятию всех необходимых мер для прекращения кровопролития, вывода так называемых "добровольцев" из Абхазии и предоставления возможности беженцам вернуться к своим очагам.

Важной и эффективной стороной деятельности "Общества грузин в России" является благотворительность. Оно систематически оказывает материальную помощь его нуждающимся членам, особенно, пенсионерам, многодетным семьям, ветеранам войны. Для оказания помощи беженцам создана специальная комиссия, которая, кроме материальной помощи, обеспечивает их бесплатными юридической и медицинской консультациями, дорогостоящими лекарствами и лечением; устраивает детей беженцев в грузинские школы и детские сады; обеспечивает их учебниками и одеждой; отправляет их на отдых в оздоровительные лагеря и санатории, заботится об их культурном отдыхе и т.п.

Обществом были основаны газеты: "Грузия. Явления. Люди" (ред. И. Гава) и "Мзиури-Солнечный" (ред. К. Абуладзе). Оно было одним из организаторов издания газеты "Демократическая Абхазия". Общество финансирует издание книг грузинских авторов (Дж. Ватеишвили, А. Эбаноидзе и др.). По его инициативе проводятся юбилейные вечера выдающихся грузинских писателей и деятелей искусств (И. Чавчавадзе, Т. Табидзе, Т. Церетели, Т. Абуладзе, О. Иоселиани, Р. Чхеидзе), творческие вечера (Н. Брегвадзе, Т. Гвердцители, В. Кикабидзе, Б. Маисурадзе и др.); два раза в год (14 января и 26 мая) "Общество" для грузин, проживающих в Москве, устраивает благотворительные вечера с участием лучших грузинских артистов, несколько раз в год проводит выставки произведений грузинских художников.

4 октября 1994 г. в Москве была создана **"Ассоциация дружбы, культурного и делового сотрудничества с Грузией"** (позже преобразованная в "Международную ассоциацию"). Основателями этого общественного объединения являлись Международный комитет гражданской дипломатии, Международный фонд гуманитарных инициатив, Общество грузин в России и физические лица – И. Голембиовский, Н. Дико, С. Цагареишвили, О. Черкезия. Президентом "Ассоциации" был избран И. Голембиовский.

Целью создания Ассоциации было укрепление мира, согласия и всестороннего сотрудничества между русским и грузинским народами. Соответственно поставленной цели Ассоциация всемерно способствует налаживанию и развитию многостороннего сотрудничества между этими двумя народами, в частности, в области культуры, торговли, экономики, науки и техники, ознакомлению народов этих двух стран с историей, культурой, традициями и обычаями друг друга; оказывает посильную помощь пострадавшим от стихийных бедствий, жертвам репрессий, беженцам, вынужденным переселенцам и т.д.

В 1995 г. инициативной группой представителей грузинской диаспоры в Москве, которую возглавил меценат и общественный деятель, канд. экон. наук Б. Хвинтелиани, для проживающих в России по различным причинам (военные конфликты, неприятие протекающих в Грузии политических процессов, безработица и т.д.) граждан Грузии был основан "Центр правовой и социальной помощи".

В 2000 г., опираясь на опыт работы Центра и с целью расширения масштабов его деятельности, был создан **"Фонд содействия диаспорам "Кредо"**, который в качестве общественной организации был зарегистрирован в Москве 11 сентября 2000 г. Цель Фонда: оказание гуманитарной, социальной и юридической помощи, защита прав и законных интересов представителей грузинской диаспоры, в том числе, беженцев (трудоустройство, профессиональная переподготовка, образование, пенсионное обеспечение, медицинское обслуживание); налаживание культурных связей между беженцами и мигрантами; развитие культурных связей между членами разных диаспор как в России, так и за ее пределами; организация и проведение совместных мероприятий в других странах; осуществление целевых программ национального развития в сфере культуры, искусства и образования; оказание помощи талантливым детям и творческой молодежи и др.

По штатному расписанию в Фонде работают 12 человек и определенное число волонтеров, функционируют подразделения – центры правовой и социальной помощи. В Тбилиси основано представительство Фонда "Кредо" в соответствии с его уставом и законодательными актами Грузии.

"Кредо" ведет активную просветительскую деятельность. По инициативе Б. Хвителиани в Тбилиси был основан корпункт независимого журнала "Коммерческий вестник".

В разные годы при помощи "Кредо" были проведены: несколько персональных выставок молодых грузинских художников; ряд встреч с коллегиями московских грузинских школ; конкурсы "Мы ищем таланты"; конференция на тему: "Роль грузинской диаспоры в России и роль русской диаспоры в Грузии в российско-грузинских взаимоотношениях" (Тбилиси); круглый стол на тему: "Роль общественных организаций в восстановлении территориальной целостности Грузии" (Тбилиси); "Форум грузинской диаспоры в России" (Москва) и др.

9 апреля 1996 г. в Москве был создан **"Общественный центр взаимоотношений и национального согласия между диаспорами"** (руководитель М. Жгенти). Приоритетными направлениями Общественного центра являются: оказание помощи демократическим процессам в Грузии и России; установление деловых контактов с посольством Грузии; сотрудничество со всеми грузинскими общественно-культурными организациями; оказание помощи беженцам и вынужденно перемещенным лицам в адаптации к местным условиям и их консолидация на этом фоне; сохранение национального самосознания, культуры и гражданской принадлежности; защита интересов политзаключенных; активное участие в парламентских и президентских избирательных кампаниях Грузии; культурно-просветительская и издательская деятельность; использование информационных коммуникаций и других разрешенных законом средств для восстановления территориальной целостности Грузии и достижения национального согласия; участие в работе международных форумов и конференций по важным для Грузии вопросам и др.

С 2000 г. на базе Общественного центра выходит двуязычный иллюстрированный альманах "Эмигрант XXI" (основатели и издатели Г. Харчилава, М. Жгенти, гл. редактор М. Жгенти), задачей которого является служение Грузии: пропаганда грузинского языка и культуры; распространение объективной информации для грузино- и русскоязычного читателя об истории и этнографии Грузии, экономической и политической ситуации, реальной обстановке в Абхазии и Цхинвальском регионе и др.

В 1996 г. по инициативе Общества грузин в России был создан **"Союз грузинской молодежи в Москве"** (президент И. Карбаиа, вице-президент К. Чалаташвили).

Целью Союза является сближение постоянно проживающей в Москве грузинской молодежи со сверстниками-беженцами из Абхазии и Цхинвальского региона. Для осуществления намеченной цели Союз активно участвует в целом ряде мероприятий, например, в "Георгиевских чтениях", проводимых в рамках Московской межнациональной программы – "Москве с любовью, связь времен – союз народов"; в работе "Круглого стола", посвященного 850-летию Москвы, а также конференций на тему "К истории грузинской православной церкви" (1998); "От единства культур к единству Кавказа" (2000); "У истоков духовного единства. Россия-Грузия" (2001) и др.

Союз грузинской молодежи, совместно с другими общественными объединениями, активно участвует в организации различных культурных мероприятий: устраивает встречи с выдающимися представителями Грузии – В. Кикабидзе, З. Соткилава, генералом И. Кобаладзе и др.

В апреле 2003 года по инициативе студентов Московского государственного университета С. Арабули, Г. Наниташвили, Г. Киквадзе был восстановлен существующий в начале XX в. "Студенческий кружок любителей грузинского искусства им. И. Чавчавадзе", который официально был зарегистрирован 26 мая 2004 года как **"Общество любителей грузинской культуры им. И. Чавчавадзе"**. Целью деятельности Общества, так же как и его предшественника, является популяризация грузинской культуры в России, расширение культурных и научных связей между Грузией и Россией, объединение прогрессивно мыслящих грузинских студентов, создание фонда помощи студентам и аспирантам.

Члены нового Общества с большой ответственностью отнеслись к реализации намеченных целей. За короткий период своего существования Общество провело целый ряд благотворительных вечеров, концертов грузинского искусства, выставок-продаж произведений грузинских художников и т.д.

1 декабря 2003 г. в Москве было основано **Общественное объединение "Возвращение"** (позднее – общественное движение. Председатель – Ал. Микадзе, заместитель – Ал. Хунцария, секретарь – И. Саная). Целью этого Общественного движения является оказание помощи беженцам в осуществлении их социальных, политических и других требований. Оно активно участвует в урегулировании проблем населения Абхазии в Москве: организует деловые

встречи с представителями как грузинской, так и абхазской диаспор, абхазскими и грузинскими бизнесменами; сотрудничает с промышленниками России; является членом корпорации предпринимателей.

В 2003 г. "Возвращение" издало посвященные текущим событиям в Грузии четыре номера "Цнобис пурцели" информационного и общественно-публицистического журнала "Вестник Грузии". В ноябре 2003 г. "Возвращение" приняло активное участие в проведении выборов в парламент Грузии на размещенных в Москве и Московской области участках Мтацминдского избирательного округа.

В феврале 2004 г. на базе созданного в 2000 г. сайта Abkhazeti.ru была сформирована **Международная инициативная группа "Абхазети"**. Основателями этой группы являются молодой публицист и бизнесмен Д. Джапаридзе и беженцы из Абхазии – люди, верные идеям независимости Грузии и ее территориальной целостности. В настоящее время "Абхазети" объединяет сотни человек, проживающих в Грузии, России, Европе, США и других странах.

Свою деятельность "Абхазети" осуществляет в мирной форме и отвергает любые действия, могущие нанести вред государству. Она отрицает любую форму расовой либо этнической сегрегации; не приемлет любого вида насилия и террора; провозглашает право на свободный выбор и волеизъявление; относится с уважением к многообразию религиозных, философских и политических взглядов.

"Абхазети" является некоммерческой организацией. Членом этого общества может стать любой желающий, независимо от его гражданства, национальности и веры. Все члены имеют право привлекать новых членов, а также предоставлять общественности информацию о деятельности "группы".

Согласно принятому кодексу, "Абхазети" имеет право распространять среди проживающих и действующих в разных странах членов, а также среди заинтересованных лиц, любую литературу, кино- и видеохронику, сувенирные изделия с символикой Abkhazeti.ru или Грузии, CD-диски, видеокассеты и др.

Инициативная группа "Абхазети" быстро реагирует на любое негативное выступление, связанное с урегулированием грузино-абхазских отношений.

Как уже отмечалось выше, группа "Абхазети" была сформирована на базе первого грузинского сайта Abkhazeti.ru, созданного Д. Джапаридзе в феврале 2000 г., который был направлен против распространяющейся дезинформации о происходящих в Абхазии и вокруг нее событиях, поскольку с помощью интернета стало возможным доводить до мировой общественности реальную информацию. В настоящее время Abkhazeti.ru по числу пользователей является самым активным сайтом. Он насчитывает 2000 активистов, до 12600 подписчиков и его основное ядро состоит из 200 человек. Сайт имеет различные отделения: документы и публикации, Абхазия сегодня, интернет-опрос, история Грузии и Абхазии, война в Абхазии и информационный отдел. В сайте активно участвуют ученые, журналисты, бизнесмены, студенты. В



каждом регионе есть ответственное лицо, которому поручен мониторинг региональной прессы.

В 2000 г. И. Цкитишвили создал Abkhazeti.info – веб-страницу правительства Абхазии, которая работает независимо от сайта. Она предназначена для живущего в Грузии, но выехавшего за ее пределы русскоязычного населения и публикуется в информационном разделе Abkhazeti.ru. В 2000 г. он же создал Abkhazeti.dream, являющийся основным источником материалов для отделения истории Abkhazeti.ru.

В июне 2004 г. при Центре грузинской культуры "Грузинский дом" был создан **Информационный центр "Общественная лаборатория: гражданская группа грузинской диаспоры"**, руководителем которого является канд. филос. наук Б. Кутелия. Свою деятельность центр осуществляет в соответствии с культурными, социальными и политическими интересами грузин, проживающих за пределами родины, при неуклонном соблюдении грузинских, российских и международных законов.

Структура "Общественной лаборатории" охватывает исследовательскую группу, группу практической деятельности с диаспорой и медиа-группу. Основными направлениями деятельности Центра являются: исследование политической, социальной, экономической и культурной среды диаспоры; изучение и анализ социальной ситуации; формирование рациональной структуры диаспоры – разработка модели развития; культурно-просветительская деятельность – создание групп по интересам; разработка и реализация проектов по оказанию помощи в воспитании подрастающего поколения и социально-культурной реабилитации людей старшего поколения и др.

21 января 2005 г. было основано общественное объединение "**Молодежное движение "Лазаре"**" (руководитель – Дж. Кварацхелия). Цель "Молодежного движения": объединение проживающей в Москве и Московской области грузинской учащейся молодежи и доброжелательно расположенной к Грузии молодежи других национальностей, приобщение их к грузинской культуре; проведение концертов, встреч со знаменитостями, экскурсий на тему: "След грузинских деятелей в истории России"; создание ансамблей грузинских песен и танцев; основание фонда Молодежного движения "Лазаре" и др. В настоящее время в Обществе объединены 70 представителей молодого поколения диаспоры.

В настоящее время из официально зарегистрированных в Москве более 20-ти грузинских общественных объединений с большей или меньшей активностью продолжают свою деятельность – 13 с учетом изменения политической и социальной ситуации в России и Грузии.

**Глава IV – Грузинские национальные общеобразовательные средние школы в Москве.** Национальные школы в Москве имеют долгую историю. Еще в XVII–XVIII вв. для детей поселившихся в Москве иностранцев были открыты немецкая, латвийская, польская и другие национальные школы. В 20-е

гг. прошлого века число государственных национальных школ возросло до 70, однако с середины 30-х гг. их деятельность стали ограничивать, а в 1938 г., по постановлению Правительства СССР, они были и вовсе ликвидированы.

В 80-е гг. XX в., в результате фактически неуправляемых радикальных преобразований на всем пространстве бывшего СССР и разрушения государственного монопольного аппарата "урегулирования" межэтнических отношений, дали о себе знать нерешенные веками и загнанные вглубь межнациональные проблемы, что при отсутствии демократических традиций переросло в реальную опасность разгула этнического национализма и стихийного сепаратизма. Одним из естественных механизмов преодоления этих негативных тенденций и гармонизации межэтнических отношений является система образования.

На рубеже 80–90-х гг. прошлого столетия московское правительство, в соответствии с им же провозглашенным приматом демократических ценностей, пытаясь удовлетворить этнокультурные и этнообразовательные потребности своего многонационального населения, всемерно способствовало основанию (или восстановлению) национальных образовательных учреждений, в том числе, национальных общеобразовательных средних школ.

Принятый 10 июля 1992 г. Федеральный закон Российской Федерации "Об образовании" стал правовой основой функционирования национальных учреждений московской системы образования. Всем национальным школам было предоставлено право осуществлять процесс обучения по разработанной ими самими индивидуальной модели с учетом базисных программ России либо своих стран.

При рассмотрении основных форм московского национального образования этого периода можно выделить несколько принципиально различных типов: общеобразовательные средние школы с этнокультурным компонентом, национально-культурные и поликультурные (многонациональные и многокультурные) школы.

Грузинские национальные школы относятся к двум типам:

- общеобразовательные средние школы с этнокультурным (грузинским) компонентом, которые финансирует государство (Департамент образования Москвы);
- грузинские национальные частные школы – лицеи.

К первому типу относятся общеобразовательные средние школы №1331 Московского Центрального административного округа (директор А. Кереселидзе. Число учащихся на грузинском секторе свыше 450-ти) и №223 Северного административного округа (директор Д. Макацария. Число учащихся на грузинском секторе до 300).

В обеих школах обучение осуществляется по базисным программам Российской Федерации общеобразовательных средних школ, интегрированным и авторским программам, которые составляют сами педагоги и утверждает Департамент образования Москвы, а предметов этнокультурного компонента – по программам, утвержденным Министерством образования Грузии. При

каждой школе создан культурно-образовательный центр и широкая сеть дополнительного (внеклассного) образования, в которых сегодня, в основном, сосредоточен этнокультурный компонент образования.

Ко второму типу относятся грузинские частные школы – лицеи. Первая из них – "Грузинский лицей им. Х. Кварацхелия" – была основана 31 мая 1993 г. по инициативе и усилиями Нодара, Хатуны и Наны Кварацхелия и Грузинского землячества в Москве (Директор школы Нодар Кварацхелия). Лицей функционировал при Московской общеобразовательной средней школе №311 и в нем обучалось до 300 детей-беженцев из Абхазии. Вторая школа – грузинский лицей "Колхети" – была основана в 1997 г. по инициативе В. Багдавадзе (он же бессменный директор школы). Лицей начал функционировать в здании Московской общеобразовательной средней школы №633. В первом учебном году число учащихся – 75. В сентябре 2000 г. школа перешла в здание общеобразовательной средней школы №10 в г. Люберцы Московской области. В 2003 г. в Москве, у станции метро "Каховская", был открыт филиал этой школы (директор И. Челидзе); число учащихся – более 100. К национальным школам такого же типа относится и третья школа – грузинский лицей "Абхазети", основанный на базе Московской общеобразовательной средней школы №421 4 августа 2000 г. по инициативе педагогов – беженцев из Абхазии (директор Е. Кокая); число учащихся – более 120-ти.

Во всех трех лицеях процесс обучения осуществляется в основном на грузинском языке по учебным программам, утвержденным Министерством образования Грузии. Русский язык и литературу, историю России и москвоведение преподаются на русском языке по базисным программам Департамента образования Москвы.

Как общеобразовательные средние школы с этнокультурным (грузинским) компонентом, так и грузинские лицеи имеют постоянную связь с существующими в Москве общественными объединениями. Большинство этих объединений активно участвует в их деятельности, помогает в решении назревших проблем, организации внеклассной работы и национальных мероприятий.

В 1994 г. ведущие ученые в сфере образования, принимая во внимание этносоциальную обстановку в Москве, на страницах специальных журналов поставили вопрос о необходимости включения подрастающего поколения всех проживающих в Москве национальностей как в общероссийский социокультурный контекст, так и в мировые культурные процессы с сохранением их связи с истоками национальной культуры, что в последующие годы нашло отражение в соответствующей концепции Департамента образования Москвы, предусматривающей изменение содержания учебных программ и языка обучения национальных школ. Так, например, если до конца 90-х гг. все предметы, кроме русского языка и литературы и истории России, преподавали на грузинском (по грузинским учебникам), а затем до 2005 г. – на двух языках (грузинском и русском), то сегодня все предметы, кроме охватывающих этнокультурный (грузинский) компонент (грузинский язык и литература,

история Грузии, история культуры Грузии), изучают на русском языке. Выделенные в общеобразовательном секторе часы для национальных предметов сокращены. Возможность получения знаний в области истории, литературы и культуры своей страны и не оторваться от своих корней предоставляется лишь за счет развития форм факультативного и дополнительного образования. Одновременно для развития новых форм изучения национального искусства, традиционных ремесел, национальной культуры и истории школам были выделены дополнительные штатные единицы.

Что касается национальных (грузинских) частных школ – лицеев, то их существованию угрожает серьезная опасность. Законом Правительства Москвы (2004 г.) было запрещено функционирование частных школ во второй смене в зданиях московских школ. В результате все грузинские лицеи, кроме лицея "Колхети" в Люберцах, были закрыты. Лицей "Абхазети", после годичного бездействия и долгих переговоров с Правительством Москвы, возобновил работу в ноябре 2005 г. Пока что процесс обучения в обоих лицеях осуществляется на грузинском языке, а делопроизводство, по требованию Департамента образования Москвы – на русском. Грузинский лицей им. Х. Кварацхелия и филиал лицея "Абхазети" прекратили существование.

В настоящее время Департамент образования Москвы продолжает работу над новыми проектами и перспективами развития национальных школ. Понимая важность фактора гармонизации межнациональных отношений для полиэтнического многомиллионного мегаполиса Правительство Москвы, возможно уже в ближайшее время, найдет новые формы образования, что не только обеспечит личности возможность самоидентификации как представителю данной национальной культуры и традиций, но и создаст условия для вступления ее в равноправный диалог с инокультурным окружением и включения в современные мировые общечеловеческие процессы.

### **Основные выводы**

1. Одним из важнейших аспектов исторического развития вынужденных либо добровольных грузинско-российских отношений является деятельность грузинских общественных объединений, созданных в Москве на разных этапах этих отношений.
2. Функционирующие в Москве со второй половины XIX в. и вплоть до Октябрьского переворота три общественных объединения: "Землячество грузинских студентов", существующее при Московском императорском университете, "Общество грузин в Москве" и "Студенческий кружок любителей грузинской культуры им. И Чавчавадзе" при Московском императорском университете сыграли важную роль в формировании научно-технического потенциала Грузии, возрождении и развитии грузинской общественной мысли. Целенаправленная и хорошо организованная деятельность этих обществ способствовала сохранению национального

самосознания проживающих в России грузин, объединению разных поколений грузинской диаспоры в Москве, укреплению у них чувства ответственности перед родиной, зарождению и углублению у русского общества интереса и уважения к истории, этнографии, культуре грузинского народа, расширению грузинско-российских культурных связей.

3. В середине 80-х годов XX столетия с началом демократических преобразований в СССР на общественную и политическую арену вышли по-новому мыслящие люди, поставившие перед собой цель – пробуждение национального самосознания народов, веками проживающих в условиях тоталитарной системы, и их активное включение в общественно-политические процессы. К числу таких людей следует отнести и часть представителей грузинской диаспоры в Москве, усилиями которой уже в 1987 г. было создано первое грузинское общество – "Любительское объединение "Дзалиса" по охране памятников истории и культуры России и Грузии" (впоследствии – "Общество российско-грузинской дружбы "Дзалиса"). В связи с событиями 9 апреля 1989 г. в Тбилиси была сформирована инициативная группа, которая 26 мая того же года основала "Московское грузинское землячество".
4. Созданное в 1992 году в Москве добровольное независимое просветительское общественное объединение "Общество грузин в России", в связи с трагедией в Абхазии и притоком в Москву большого количества беженцев, изменило свою неполитическую ориентацию и активно включилось в акции протеста, информационную войну и благотворительную деятельность.
5. Все общественные объединения, созданные в Москве с 80–90-х годов XX в., кроме общих целей (оказание материальной помощи нуждающейся части диаспоры, сохранение национального языка, культуры и традиций, восстановление культурных связей между Россией и Грузией), ставят перед собой и такие специфические задачи, как создание национальных культурных и образовательных учреждений (Общество грузин в России, Московское грузинское землячество, Фонд содействия диаспорам "Кредо"); оказание помощи талантливым детям и творческой молодежи (Общество грузин в России, Фонд содействия диаспорам "Кредо"); издательская деятельность (Общество грузин в России, Московское грузинское землячество, Общественный центр взаимоотношений и национального согласия между диаспорами); бесплатная правовая и социальная помощь, защита прав человека (Общество грузин в России, Фонд содействия диаспорам "Кредо"); защита интересов политзаключенных (Общество грузин в России, Общественный центр взаимоотношений и национального согласия между диаспорами); организация сотрудничества между Грузией, Россией и другими странами в сфере торговли, экономики, науки, техники, экологии и спорта (Международная ассоциация дружбы, культурного и делового сотрудничества с Грузией); налаживание деловых контактов между абхазскими и грузинскими бизнесменами, сотрудничества с русскими пред-

принимателями (Общественное объединение "Возвращение"); распространение объективной информации о событиях в Абхазии (Общество грузин в России, Инициативная группа "Абхазети", Общественная лаборатория: гражданская группа грузинской диаспоры) и др.

6. С 90-х годов XX в. и начала XXI в. в Москве существовали и существуют два типа национальных (грузинских) общеобразовательных средних школ: школы с этнокультурным (грузинским) компонентом (с государственным финансированием) – №1331 Московского Центрального административного округа и №223 Северного административного округа; грузинские национальные частные школы – лицеи: Грузинский лицей им. Х. Кварацхелия, грузинские лицеи "Колхети" и "Абхазети". Основной контингент грузинских школ составляют дети-беженцы, родители которых надеялись в ближайшее время вернуться на родину и не спешили активно включиться в местную социокультурную среду.

Состояние национальных школ, как одной из форм общественных объединений, непосредственно связано с трансформацией принципов национальной политики Российской Федерации и, соответственно, Правительства Москвы.

7. На рубеже 80–90-х годов XX века Правительство Москвы, в соответствии с провозглашенным им приматом демократических ценностей, стремясь удовлетворить этнокультурные и этнообразовательные потребности своего многонационального населения, всемерно способствовало созданию (или восстановлению) учреждений национального образования, в том числе, национальных школ. В этот период каждой школе была предоставлена возможность, с учетом требований базовых программ образования России и своей страны, осуществлять учебный процесс на родном языке по индивидуальной модели, под свою ответственность разрабатывать программы, где в полном объеме должны были быть представлены богатства национальной культуры, традиции, социальные нормы поведения и т.д.
8. С середины 90-х годов в научно-педагогических кругах Москвы появилась критика учебных программ национальных школ и несовершенства их критериальной базы, а также изоляционистической направленности самих национальных школ. Была подчеркнута необходимость включения проживающей в Москве молодежи любой национальности в общероссийский социокультурный контекст. В конце 90-х годов за этим последовало сокращение основного предметного состава национального компонента и его реализация в форме факультативного и дополнительного (внеклассного) образования. Принципы политики Правительства Москвы и, соответственно, Департамента образования Москвы относительно национальных школ претерпели изменения, что подтверждается постановлениями, принятыми в 2000–2005 гг. правительствами Российской Федерации и Москвы.
9. В настоящее время во всех существующих в Москве общеобразовательных школах с этнокультурным (грузинским) компонентом изучение предметов

осуществляется на русском языке, кроме предметов этнокультурного компонента (грузинский язык и литература, история Грузии, история культуры Грузии). Часы, выделенные в общеобразовательном секторе на эти предметы, сокращены. Взамен возросла доля факультативного и дополнительного (внеклассного) образования. С этой целью школам выделены дополнительные штатные единицы.

Из трех частных национальных школ на сегодняшний день функционируют только два лица – "Колхети" и "Абхазети", а Грузинский лицей им. Х. Кварацхелия и филиал лицея "Абхазети" прекратили существование.

10. В настоящее время из более 20 официально зарегистрированных в Москве грузинских общественных объединений с большей или меньшей интенсивностью функционируют 13. Цели и планы большинства из них с учетом протекающих политических процессов и соотношения сил стали более адекватными и реальными: больше внимания уделяется приданию проводимым или запланированным мероприятиям дополнительного творческого потенциала, преобразованию деструктивной политической и этносоциальной энергии в положительную деятельность, углублению национального самосознания и, в то же время, упрочению традиций дружбы и сотрудничества с представителями других национальностей. На передний план выдвинулась проблема своевременного доведения до международного сообщества объективной информации о Грузии, что на фоне публичных необъективных, а зачастую и клеветнических выступлений масмедии приобретает огромное значение с точки зрения укрепления престижа Грузии на международной арене.

#### **Список трудов, опубликованных по теме диссертации**

4. К. Чалаташвили, Грузинские общества в Москве во второй половине 19-го и начале 20-го веков (на грузинском языке). Кавказский вестник, №12, 2005, с. 96–101.
5. К. Чалаташвили, Грузинские общественные объединения в Москве в конце XX века и начале XXI века (на грузинском языке). Кавказский вестник, №14, 2006, с. 99–111.
6. К. Чалаташвили, Грузинские образовательные учреждения в Москве. Кавказоведение, №10, 2006, с.20–30.